

ELAZIĞ

KÜLTÜR ve TANITMA VAKFI DERGİSİ Yıl:34 Sayı:60

Ocak 2024

“YEMEN ŞEHİTLERİNİ ANMALIYIZ”

سائیدایا بواغ حضرت ظل الهیاء او حیور دیرتاسند سندنه نفس مهوره العزیزده اغانا و مجیدنا توسیع و انشا اولنان اسماعیل ایشامرحومک
جامعشرفینک رسم فطووغرا فیلد

ELA ZIĞ

KÜLTÜR ve TANITMA VAKFI DERGİSİ

Künye

İmtiyaz Sahibi
Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı adına
Mehmet ÇAĞLAR

*Yayın Yönetmeni ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü*
Murat KATİBOĞLU

Yayın Kurulu
Mustafa TURAN
Sevim (Anagür) KOYUNOĞLU
Prof. Kemal ÖZMEN
Cahit KOÇ

Yönetim Yeri ve Adresi
Sokullu Mehmet Paşa Cad. Ece Sk.
No: 15/3 Dikmen ANKARA
Tel: 0312 480 28 80
Fax: 0312 480 38 08
e-mail: elvak@elvak.org.tr

Tasarım

Nasuh Akar Mahallesi,
Süleyman Hacıabdulloğlu Caddesi,
No:11/1 Balgat - Çankaya / ANKARA
Tel: 0.312 287 20 23 - 0.312 287 20 24
Gsm: 0.532 762 56 74
bilgi@kademedya.com
www.kademedya.com
www.kadepromosyon.com

Baskı

Ankara Ofset
Büyük Sanayi 1. Cadde
Necatibey İş Hanı Alt Kat No: 93/43-44
İskitler - Ankara
Tel: 0.312 384 50 63

Yayın Tarihi: Ocak 2024

Yayın Türü: Yerel Süreli

Yayın Aralığı: 6 ay

Yayın Dili: Türkçe

İçindekiler

<i>Mehmet ÇAĞLAR "Yemen Şehitlerini Anmalıyız"</i>	3
<i>Prof. Dr. Ahmrt KARATAŞ "Yemen Gazisi Harput'lu Mehmet Arif Seyhun Paşa"</i>	5
<i>Prof. Dr. Köksal BALOŞ "Veysi Akın Koloğlu Anısına"</i>	9
<i>Yurdal DEMİREL "Kerim Sunguroğlu (Ağa)Bey'in Ardından"</i>	11
<i>Yurdal DEMİREL "Cengiz Çakaloğlu Hocamız"</i>	14
<i>Prof. Dr. İlhami KIZIROĞLU "Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yükseköğretim Reformu"</i>	16
<i>Sevim ANAGÜR KOYUNOĞLU "Bir Zamanlar Elazığ'da Manifaturacı Dükkanları ve Manifaturacı Esnafı"</i>	25
<i>Öner DEMİREL "Elazığ'da Geleneksel Kış Hazırlıkları"</i>	30
<i>İhsan TARAKÇI "Elazığ'daki Sinema Salonları"</i>	33
<i>Avukat Cem BAYINDIR "Harflere Can Veren Sanatçı; Mümtaz SEVİNÇ"</i>	37
<i>Yücel ÇAKMAK "Belek Gazi'nin İsmi Niye Yok?"</i>	40
<i>Bedrettin KELEŞTİMUR "Empati Üzerine"</i>	43
<i>İzzettin DÖNMEZ "Üstünde"</i>	47
<i>Kaybettiklerimiz</i>	48

Bu dergi basın-meslek ilkelerine uymaya söz vermiştir. Dergideki yazılarda ifade edilen görüş ve fikirler yazarlarına aittir. Yazıların bilimsel, dil ve imla sorumlulukları yine yazarların kendilerini bağlar. Bunlar Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı dergisinin düşünce politikasını yansıtan metinler olarak mütalâa edilmemelidir.

Mehmet ÇAĞLAR
Yönetim Kurulu Başkanı

YEMEN ŞEHİTLERİNİ ANMALIYIZ

Tarih sayfalarında yer almış birçok önemli savaşlarımızda şehit olan askerlerimizi her yıl yıldönümlerinde anıp, onlara sevgi, saygı ve minnet borcumuzu yerine getirirken, “**Yemen Şehitleri**”mizden hiç söz edilmemesinin, bir başka deyişle “**Yemen**” olayının hiç gündeme getirilmemesinin çok önemli bir eksiklik olduğunu daha önce dile getirmiştik. Bu nedenle Yemen şehitlerinin hikayesini öğrenmek ve anlamak amacı ile **02 Aralık 2023 Cumartesi** günü Vakıf binamızda “**Yemen Şehitleri**” ile ilgili bir konferans düzenledik. Konferansa konuşmacı olarak **Prof. Dr. Orhan Kılıç, Doç. Dr. Cengiz Çakaloğlu** ve **Uzman Yurdal Demirel** katıldılar.

Toplantıya davet edilen Yemen gazisi merhum **Elazığ’lı Tuğgeneral Mehmet Arif Seyhun’un kızı Yüksel Akşehirli’** ye günün anısına Vakfımızın bir plaketi verildi. Konferansın sonunda **TRT sanatçısı Çiğdem Gürdal** Yemen türküsünü seslendirdi.

Onlarca yıl yaşanan Yemen savaşlarının acılarını anlatan ve halkın dilinden düşürmediği Elazığ’ın ünlü “**Burası Hoş’tur, giden gelmiyor acep nedendir?**” dizelerini taşıyan “**Yemen Türküsü**” bu hikayenin özelliğini ve izlerini günümüze aktaran tek anıdır. Türkü Yemen’de savaşta vefat eden askerlerimiz için yakılmış bir ağıttır.

Osmanlı’ya kadar uzanan ve üzerinde çok fazla durulmayan ancak binlerce evladımızı şehit verdiğimiz “**Yemen**” Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra Osmanlı burada hükümdarlığını sürdürmek için büyük bir bedel ödemiştir. Neredeyse **700 bin** dolayında Türk evladının Yemen ellerinde şehit düştüğü bildirilmektedir. Bugün Yemen topraklarında isimlerinin bile yazılı olmadığı binlerce askerimizin mezarı bu acı tarihimizin mirasıdır.

Yemen savařları ve bu savařlarda Őehit dűŐen evlatlarımızı sadece ve sadece bir tůrkű ile anmanın yeterli olmadıđını dűŐűnűyoruz. Bu nedenle Yemen Őehitlerine **“Yemen Tůrkűsű”** ile sahip çıkan ve **“1’inci Redif Taburu”** ile gűndeme gelen Harput / Elazıđ’da her yıl, **1’inci Redif Taburu**’nun hareket tarihi olan **5 Temmuz**’da dűzenlenecek tűrenlerle Őehitlerimizin anılmalarını arzu ediyoruz. Bűylece Őehit dűŐen vatan evlatlarımıza karŐı vefa borcumuzu yerine getirmiŐ olacađız.

SarıkamıŐ ve Çanakkale Őehitleri gibi Yemen Őehitlerinin de unutulmaması için, Elazıđ űncűlűđűnde her yıl **5 Temmuz**’da Yemen Őehitleri anısına tűrenler dűzenlenmesini ve bu gűnűn **“Yemen Őehitleri”**ni Anma Gűnű olarak ilan edilmesini içtenlikle űneriyoruz.

Prof. Dr. Ahmet KARATAŞ

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

YEMEN GÂZİSİ HARPUTLU MEHMED ÂRİF SEYHUN PAŞA

Eskilerin kadrini bilmediği, yenilerin tanımadığı Harputlu bir kahramandan bahsedeceğim bu yazıda. Gazi Tuğbay Mehmed Ârif Paşa'dan. Kendisinin yazıp kızının sadeleştirdiği hâtırat ve merhum Sunguroğlu'nun kaydettiği iki sayfa dışında elimizde bilgi yok. Ama bu kadarı bile bu mühim zatı bize tanıtmaya kâfi.

Ârif Paşa, Hacıdorlardan İshak Ağa'nın ve Zeliha Hanım'ın oğlu olarak 1884'te Harput'ta dünyaya gelir. Mamuretülaziz'de Mülkiye, Askerî Rüşdiye okullarında başlayan tahsil hayatı Erzurum Askerî İdadi ve İstanbul Harp Okulu'nda devam eder. 1905'te buradan mülâzım-ı sâni (asteğmen) rütbesiyle mezun olur, Çemişgezek'e tayin edilir. 1912'ye kadar Dersim, Hozat, Pülümür, Kiğı'yı içine alan bölgede âsilere karşı savaşı. Dersim dağlarında defalarca ölümle burun buruna gelir. İki defa yaralanır. 1912'de Kiğı'da görev yaptığı taburuyla beraber Balkan Muharebesine katılır. Edirne'nin düşmandan geri alındığı çatışmada o da bulunur.

Maddî ve manevî mahrumiyetlere rağmen vazifesini kutsal bilir, zorluklara tahammül etmeye çalışır. Fakat 1914'te biraz rahat etmek için savaş alanlarından uzak bir yere tayin olmak ister. Bununla ilgili yazdığı dilekçesini vermek üzere redif merkezine gittiğinde yüzbaşığa yükseltildiğini ve "gıyâbî bir kura" ile Yemen'e atandığını öğrenir... Ârif Paşa'nın yarınlardan haberi yoksa da kader, hükmünü nakış nakış işlemektedir. Savaştan uzak kalayım derken elli yıldır binlerce müslüman evlâdına mezar olan Yemen'e, kervanların dolu gidip boş döndüğü Yemen'e, Yemen'e değil "Yaman'a" atanmıştır...

Dersim dağlarını aşarak vücudunun sıcak memleketlerde vazife yapmaya müsait olduğuna dair sağlık raporu almak için Erzurum'a gelir. Bir kahvehanede rapor sırasını beklerken birisi yanına yanaşır ve isterse kendisine Yemen'de görev yapmaya sağlığının elverişli olmadığına dair rapor alırtabileceğini söyler. Öyle ya, Yemen kurban sahasıdır... Herkes bilir ki oraya giden yiğit, ana babasını evlatsız, çocuğunu babasız, hanımını dul bırakacaktır. Yokluk, kıtlık, sefâlet içindeki halk Yemen'de ölüp gitmeyi bir türlü anlamlandıramamaktadır... "Yemen bizim neyimize" mısraının,

Gitme Yemen'e Yemen'e/ Yemen sıcak dayanaman

Kalk borusu er vurulur/ Sen küçüksün uyanaman

ağıdının,

*Başta kalpak soldu m'ola/ Gün vurdu da uldu m'ola
Memedimin gözlerine/ Karıncalar doldu m'ola*

feryadının sebebi binbir çileyle büyütülen fidanların elli yıldır kendilerine yâr olmayan topraklarda hesapsızca yitip gitmesidir.

Bu acıklı hâl maalesef bir piyasa oluşturmuştur. Parası olan, gücü yeten çürük raporu aldirmakta veya yük-lü miktarda para ödeyip kanlı savaştan, yollarda kırılmaktan, açlıkla, salgınlarla telef olmaktan kurtulabilmektedir. "Zenginimiz bedel verir/ Askerimiz fakirdendir..." türküsü bize o günlerden yâdigardır...

Ârif Paşa'nın çürük raporu hazırlayabileceğini söyleyen şahsa verdiği cevap şerefli bir subaya yakışan mert-liktedir: "Sihhatimle ilgili yalan beyanda bulunmayacağım!"

"Yemen'e gitmeye elverişlidir." raporunu aldıktan sonra son görev yeri Pülümür'e gelerek kasaba halkıy-la vedalaşır, katır sırtında yaptığı birkaç günlük zor yolculuktan sonra Harput'a ulaşır. Yemen'e hanımı, henüz beş yaşındaki kızları Makbule ve kendisinin yokluğunda onlara bakan kayınvâidesini de götürecektir. Devletin verdiği harcırah çok azdır. Ârif Paşa **sırf yol masrafını karşılamak için Harput'taki iki bahçesini ve evini satar.** 5 Haziran 1914'te yola çıkarlar. İlk istikâmetleri Diyarbekir- Siverek- Urfa üzerinden Halep olacaktır. Yaylı arabasına binerler-ken Harput'ta bıraktıklarının onlara yaptıkları duâlara âmin der, sihhat ve selâmet dileklerine mukâbele ederler... Halep'e on günde varırlar. Sonra Şam ve Beyrut güzergâhından Port Said'e, Süveys'e oradan da Yemen'in ilk durağı Hudeyde'ye gideceklerdir...

Gideceklerdir gitmesine ama senelerce Dersim'in karlı dağlarında ömür tüketen Ârif Bey'in vücudu oraların sığına dayanamaz. Beyrut'ta iki gün otele kapanır, biraz dinlenir, tekrar yola çıkarlar. Trenle Süveys'e gelirler. Hac mevsimi yaklaşmaktadır. Kasaba İslam coğrafyasından Cidde'ye geçecek hacılarla dolup taşmaktadır. Kalabalık, keşmekeş, sıcak, rutubet, hastalık Ârif Paşa'nın ailesini oldukça etkilemiştir. Nihayet beklenen vapur gelir... Yolculuk başlar fakat deniz çok dalgalıdır. Birkaç defa hayatî tehlike atlatırlar. Vapur Kızıldeniz boyunca Hicaz istikametine devam eder ve sonunda hacı adaylarının ineceği Cidde limanına yanaşır. Buradaki kargaşa da Ârif Paşa ve âilesini iyice bunaltır. Hicaz yolcularını indiren vapur Kızıldeniz'de yol almaya devam eder. Ârif Paşa bir an evvel Hudeyde'ye varmanın hayalini kurarken aklının ucundan geçmeyen bir facia yaşar... Vapurun hareketinden birkaç saat sonra kızı Makbule ansızın rahatsızlanır. Ne olup bittiğini anlamaya çalışırlarken de ellerinin arasında bir yıldız gibi kayar, ebe-diyete intikâl eder... Evlat acısı dağları taşları eritir, komutanı mı yıpratmayacak! Cephelerde senelerce ölümle kucak kucağa yaşayan Paşa yıllar sonra yazacağı anılarında bu kısmı anlatırken o acıyı yeniden duyacak ve duygularını "Beklenilmeyen bu kayıp beni çok perişan etti. Hastalandım." şeklindeki ifâdelerle kağıda yansıtacaktır. Makbule'yi Kızıldeniz'in sol kıyılarından birine defnedirler. Ne başına bir taş bırakılır, ne toprağını koklayacak kimsesi kalır...

Bu vaziyette Yemen toprağı Hudeyde'ye varırlar. Bir otele yerleşirler. Ârif Paşa kendinde değildir. "Gerek kay-bettiğim çocuğumun acısından gerekse sıcak ve rutubetten bitkin bir haldeydim... Su istedim. Getirdikleri su tuzlu olduğundan içemedim. Kahve ve çay istedim. O da aynı sudan yapılmış olduğundan onları da içemedim." diye yaz-maktadır. O böyleyse Makbule'nin garip anası kim bilir nasıldır! Paşa, görev yerini öğrendikten sonra tekrar yolculuk başlar... Aile hasta ve bitkin halde katır ve develerle Şahil denilen görev yerine varır.

Ârif Paşa'nın beş yıl boyunca yaşayacağı yer bu mıntika olacaktır. Baskınlar, milis savaşları, tuzaklar, süngü muharebeleri, göğüs göğüse çarpışmalar, susuzluk, kıtlık, her türlü sefâletle geçecek beş yıl...

Sene 1917... Ârif Paşa âilesinden üç gün uzaklıktaki bir kasabada görev yapmaktadır. 24 Mayıs'ı 25 Mayıs'a bağlayan gece rüyasında hanımının hasta olduğunu görür.

Eski insanlar rüyalara inanırlardı. Zira onlara göre rüya gayb bilgisine ulaşmanın yollarından biriydi. Hele bir insan namazında niyazındaysa, salih bir insansa gördüğü rüyaların ehemmiyeti daha da artardı. Rüyasını kendisi gibi ağız dualı birine anlatır, onu yorumlatır ve onunla amel ederdi... Ârif Paşa da dinî vecibelerine sıkı sıkıya bağlı bir müs-lümandı. Sağlam bir itikâdi vardı. Tevekkül sahibiydi; hakkı gözeten, doğruluktan, merhamet ve adaletten şaşmayan bir insandı. Muharebe esnasında bile namazını ve orucunu ihmal etmezdi. Hattâ bir Ramazan gününde yağmur altında kalıp katırlarıyla birlikte zar zor sığındıkları bir mescidin damından akan sularla nasıl iftar ve sahur yaptıklarını anlatır. İşte bu sebeple gördüğü rüyaları önemserdi.

Sabah olur olmaz izin almak üzere karargâha gider. İşlemler devam ederken evlerinin olduğu Zebdiye kasabasından bir telgraf gelir. Komşuları Paşa'nın hanımının hasta olduğunu bildirmekte ve âcilen Zebdiye'ye gelmesini ondan istemektedirler!.. Rüya daha o an gerçek olmuş, artık gitme kararlılığı telaş ve aceleyle de birleşmiştir. Hızla evlerinin olduğu kasabaya doğru bir kılavuzla katır sırtında yola çıkar. Ne var ki yol tehlikeli, Zebdiye uzak, kılavuz yavaş, Ârif Paşa perişan, ızdırıp pek çetindir... Hâtıratında bu kahrı uzun uzun anlatır... İki gün sonra zor bela eve varırlar. Meğer Ârif Paşa'nın rüya gördüğü saatlerde hayat arkadaşı vefât etmiştir... Komşular defin için Paşa'yı beklemişlerdir.

Makbule'den sonra Allah onlara bir oğlan çocuk bahşetmiştir. Fakat henüz bir yaşını doldurmuş yavrucak da iki gün anneden mahrum kalması sebebiyle hayata tutunamaz... Sütsüz, bakımsız, kendi hâlinde bırakılan yavru, babasının gözleri önünde hayata gözlerini yumar. Peşpeşe iki acı... Makbule'sinden ayrı düşmüş bahtsız anneyi bu kuzusundan ayırmazlar; aynı toprağı döşek, aynı taşı yastık yaparlar onlara.

Sahil kenarındaki yavrusu gibi onun da mezarına gelen olmayacak, onu da hatırlayan kalmayacak, geride kendisinden hiçbir iz, alâmet, nişan bulunmayacaktır. Üstelik annesi de (Paşa'nın kayınvâlidesi) oralarda vefât etmiştir! Hangisi hangisinin hasretine dayanamamıştır, sadece Allah biliyor...

Hem vatandan uzak, hem bacıya kardeşe hasret, hem kocadan ayrı, tek ü تنها, dillerini bilmediği, âdetlerine alışmadığı, bitsin diye gün saydığı bir memlekette yitip giden bir hayat... "Harputlu gelin, Ârif Paşa'nın hanımı, Makbule'nin annesi!" Ama kim? Adı ne? Bilen yok! Bir garip ölmüş diyeler! Şâirin

*Mezarımı yol üstüne kazsınlar
Telkinimi baş ucumda versinler
Oğul oğul gelen giden yolcular
Burda bir garib ölmüş desinler
Vay ölüm ölüm...
Neçe yavruları yuvada goyan ölüm
Neçe gapuları kilitli goyan ölüm*

şeklinde tavsif ettiği bir garip... Ârif Paşa'nın hâlini hangi kelimelerle anlatalım?! Hayata tutunmaya mecâli yoktur. Yemen bütün âilesini elinden almış, kendisini gurbette garib, bizâr bırakmıştır... Anılarında derin hüznünü tek cümleyle anlatır: "Zebdiye bana zindân oldu!"

*Kokusuna doyamadığı yavrusunu, canını, cânânını oralara bırakır,
Kimi Yemen kimi Harput
Üzerinde ince çaput
Avut yiğit gönlün avut
Yâr sarmazsa Mevlâm sarar*

der, karargâha döner... Hastadır, kederlidir... Günü güne, derdi derde ekler, 5 Mart 1919'a kadar görevine devam eder.

Mondros Mütarekesi'nden sonra oralar peyderpey İngilizlerin kontrolüne geçer, kendisi de yüzlerce askerle birlikte onlara esir düşer... Mısır'a getirilirler, oradan başka bir kampa nakledilirler. Bu esaretten kurtulunca İstanbul'a gelir. Bir müddet burada vazife yapar, sonra Milli Mücadele'ye katılır, Kurtuluş Savaşı'nda Garp Cephesi'nde savaşır, İstiklâl Madalyası sahibi olur. 1922'de izinli olarak Harput'a gelir. Akrabası Alefdarzâde Mahmud Kâmil Efendi Harput müftüsüdür. Kızı Nâdire Hanım'ı onunla evlendirirler. Erzurum, Erzincan, Sivas, Balıkesir, Konya, Afyon, Manisa, Ankara gibi vilayetlerde rütbeler alarak vazife yapar. Meslek hayatının sonlarına doğru kendisini çekemeyen bazılarınin gadrine uğrar, daha da terfi etmesi engellenir. 1947'de Ankara'da Askerlik Dâire Başkanı iken yaş haddinden emekli olur.

Hâtıralarını yazarken 28 Aralık 1954'te geçirdiği bir kalp krizi sonucu "maddî ve manevî mahrumiyetlerle geçen" bu hayata vedâ eder. Ankara- Cebeci'ye defnedilir (Ada: 126, Parsel: 90). Mezar taşına

*Çarpıştı yıllarca çöllerinde Yemen'in
Aldı rütbesini gâziliğe ermenin*

*Vuruştı istiklâl için Anadolu'da
Tek gâyesi vatanına, dine hizmetti
Şeref ve huzurla dünyaya vedâ etti*

mısrâlarını yazarlar. Yetmiş yıllık ömürden geriye şerefli bir mâzi, bir eş, Müşerref, Yüksel [Akşehirli], Sacid ve Şerafeddin isminde dört evlat bırakır. Çocuklarından biri hâkim olur, biri kendisi gibi askerlik mesleğini seçer. Müşerref Hanım (ö. 16.05.2016) onun hâtıratından bir kısmını sadeleştirerek Katıldığım Dört Savaş ve Yaşam Öyküm adıyla bastırır (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000). Hâtıralarının orijinali, yayımlanmayan kısımları ve hayatına dair vesikalar kimlerin elinde kalmıştır bilmiyorum... Benim çabalarım sonuçsuz kaldı.

Manisa'daki kışlaya onun ismi verilir. Kışla bugün "1. Komando Eğitim ve Tugay Komutanlığı Albay Mehmet Ârif Seyhun Kışlası" olarak anılmaktadır. Doğup büyüdüğü Elazığ'da ise bir kaldırım taşında bile adı yazılı değil...

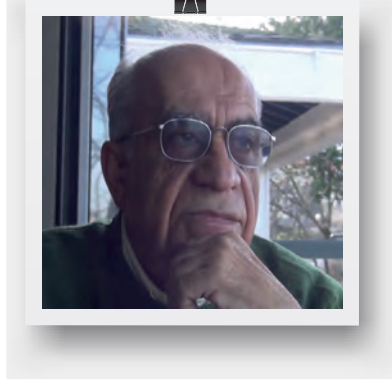
Hicrânlı hayatının âhiri cennet olsun, her biri bir yerde kalmış çoluk çocuğunu Allah Firdevs bahçelerinde onunla buluştursun.

Arif Seyhun Paşa

Ârif Paşa'nın 30 Ağustos 1931'de albaylığa terfi ettiği gün ailesiyle birlikte çektiği fotoğraf.

Prof. Dr. Köksal BALOŞ

Vakıf Kurucu Başkanı

VEYSİ AKIN KOLOĞLU ANISINA

Çocuk!!

Birbirimizi tanıdığımızdan beri karşılıklı "çocuk" diye hitap ederiz. Ne kadar güzel bir hitap şeklidir. Hiçbir art niyeti olmayan, sade ve saf bir hitap şekli.

Çocukla ilk tanışmamız ortaokul 2.sınıf; önce sınıf arkadaşım, sonra sıra arkadaşım, liseden sonra Üniversitelerimiz ayrı olduğu halde aynı evde kalma...

7-8 sene ayrılıktan sonra Ankarada tekrar buluşma; birbirimize saygı gösteren, kırmayan bir dostluk...

Yukardaki satırlar 70 yıla yakın süren bir kardeşliğin özeti; noktasına virgülüne dokunmadan içim kan ağlayarak yazıma giriş yaptım. Veysi Akın Koloğlu; bu satırları hazırlamakta olduğum kitabıma koymak için göndermişti. Olmadı, olmadı çünkü bu 70 yıllık kardeşimi zamansız kaybettim.

Orta 2.sınıfta başlayan, yan yana, omuz omuza bir beraberlik; aslında 7-8 yıllık dediği ayrılık da yok. O dönem Almanya'ya gidişi, oradaki yılları, dönüşü, evliliği gibi güzel ayrılıklardır. Hatta bunları yazarken 1965 yılında Sirkeci Gar'ında Almanya'ya gönderişimiz gözümün önüne geldi. Bir elinde kocaman bir bavul, diğerinde 8-10 kiloluk bir karpuzla gözlerimiz yaşlarla dolu uğurlamıştık onu. Döndüğünde o karpuzdan çektiği sıkıntıyı anlatmış, saatlerce gülmüştük. Gerçekten o karpuz kimeydi, nedendi bilmedik, verecek kimsesi de yoktu, gençlik işte... Binlerce yaşanmış hikaye, doyumsuz dertleşmeler, gönül sevdaları, çiğ köfte sofraları, maddi sıkıntılar, hele unutulmaz Yenikapı akşamları, yazmakla bitmez ki....

Bu güzelliklerin hepsi bir disiplin içinde: okullar firesiz bitirilecek; sorumluluk alacağız; ülkeyi omuzlayacağız... Hepsi oldu be çocuk. Son yıllarda sık olmayan buluşmalarımızda bunları konuşmak bizi çok dinlendirir ve güldürdü. Onun için sana durmadan “bekar evimizden iki kişi kaldık” derdim. Beni yalnız bıraktın...

Akın, Elazığımızın çok güzel ve güzide ailelerinden birinin evladıdır. Ailesi; ilimize büyük katkıları olan, hemen hepsi iyi eğitim almış, donanımlı bir ailedir. Kendisi; iyi bir makine mühendisi olarak İTÜ mezunu olmuş, onunla yetinmeyerek Almanyaya dil eğitimi ve Siemens’te yüksek lisans çalışması yaparak dönmüştür. Bir süre Siemens’te çalışmıştır. Almanya dönüşünde ona bir aile yuvası ile, Timur ve Tolga’yı veren Brigitte’yi eşi olarak getirmiştir. Brigitte’nin eli, fotoğraftaki gibi onun hep arkasında ve yanında olmuştur.

Naci, Celal ve Kemal ile kurulan, yürütülen, geliştirilen iş hayatı zamanı ve yorgunluğu onlara unutturmuştur. Başından sonuna kadar zaman zaman gözyaşlarıyla izlediğim hastalığında “kalbinin çok yorgun ve bunu kaldıramayacağı” mesajı vardır.

Naci,

70 yılda bir tek gün birbirimizi kırmadık. İsimlerimiz yerine hep çocuk diye hitap ettik. İznin olursa bundan sonra sana bu isimle hitap etmek istiyorum. Bunun yanı sıra olur mu bilmem bir dileğim de var:

Bir çoğunda diş sağlığı için geldiği beraberliklerimizde çocuk bana uzun uzun Hekimhan’dan, orada bir Alman uzmanlar grubu ile birlikte yaptığı Ar-Ge çalışmasından heyecanla söz ederdi. Deveci Demir Madencilikte siderit madenini zenginleştirecek çalışmalar yaptığını, kendisini ve geçmişimizi dahi unutarak anlatırdı. Dünyada ilk kez kullanılan bu tekniği başarıyla bitirerek işletmeye açıldığını yeni öğrendim. Hem yerli çelik imalatında, hem de ihracatta ülkemize önemli bir hammadde kazandırdığını Timur Koloğlu bildirdi. İsteğim; bu döner fırına acaba “Akın Koloğlu” veya “çocuk” adını verebilir misiniz?

Eserler ölmez; iyi bir eş ve baba, iyi bir ahlak, iyi bir mühendis, iyi bir çocuktan benim dostum...Nurlarda yat, Elazığlıların, tüm yakınlarının ve sevenlerinin başı sağ olsun.

Yurdal DEMİREL

KERİM SUNGUROĞLU (AĞA)BEY'İN ARDINDAN

Bir yakınınızın vefat haberini aniden alınca bir anda duraklar ve duyduğumuza inanmak istemeyiz. O anda dünya başımıza yıkılır. Dilimiz tutulur konuşamayız. Çok geçmeden bir anda yaşadıklarımız film şeridi gibi gözümüzün önünden geçer gider. Psikologlar bu döneme akut yas dönemi diyorlar. Kayıp sonrası ilk dönem.

8 Şubat 2024 tarihinde yani bugün saat 16.04'te değerli büyüğüm Şener BULUT'tan;

“-Yurdal! Kerim Bey vefat etmiş” haberini alır almaz bulunduğum ortamda bir anda akut yas dönemini yaşamaya başladım. Onunla yaptığımız son konuşmaları kulaklarımda duymaya başladım. Son görüşmemiz ise gözümün önünden canlandı.

Kerim (Ağa)Bey, 1929 yılında Elazığ'da doğdu. Babası şehrin önde gelen tüccar ailelerinden *Sungurzade* Hacı Abdulkerim Bey'in oğlu Abdulkadir Bey, annesi yine şehrin önde gelen ulema ailelerinden *Müftü Hacı Yunus Efendigillerden* Hilmi Bey'in kızı Makbule Hanım'dı.

Onu kısa yazılarla anlatmak mümkün değil. Ama benim tanıdığım Kerim (Ağa)Bey'i sizlere kısaca anlatmak isterim.

O, bir hukuk insanıydı. Elazığ Lisesi'ni bitirdikten sonra yükseköğrenimi için İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kaydoldu. Burada *Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu*, *Prof. Dr. Sulhi Dönmezer*, *Ord. Prof. Dr. Andreas Bertalan Schwarz*, *Prof. Dr. Recai Galip Okandan*, *Prof. Dr. Hıfzı Timur*, *Prof. Ragıp Sarıca* gibi değerli hocalardan dersler aldı. Fakülteden mezun olduktan sonra Elazığ'a dönerek 1954 yılından itibaren serbest avukat olarak görev yapmaya başladı. Avukat olarak on dört yıl çalıştı. Bu dönemde hem mesleği hem de karakteri itibarıyla halktan hiç kopmadı. Şehirde sevilip sayılan avukatlardan biri oldu. Aradan yıllar geçmesine rağmen ona hala "Avukat Kerim Bey" şeklinde hitap eden birçok kişi tanıdım. Avukatlık dönemlerinde 1950'li yılların içinde kısa bir dönem siyasi hayata dâhil oldu. Babası Abdulkadir Bey'de uzun yıllar belediye meclis üyeliği ve başkan vekilliği yapmış siyasi şahsiyetlerden biriydi. Kerim Bey, hukuk tahsilinden sonra Elazığ'a döndüğü ilk yıllarda kendisi gibi avukat olan Rasim Küçükkel'in başkanlığında kurulan *Genç Demokratlar Teşkilatı*'nın Elazığ'da kurucularından biri oldu ve ikinci başkanı oldu. Bir süre sonra teşkilatın başkanlığını üstlendi. Bu dönemde 1955 yerel seçimlerinde 2518 oyla Demokrat Parti'den belediye meclis üyeliğine seçilmiştir.

O, bir bilim insanıydı. Avukatlık mesleğini 1968 yılına kadar devam ettirdi. Bu yıl içinde *Elazığ Yüksek Teknik Okulu*'na öğretim görevlisi olarak tayin edildi. Bu yıldan itibaren hayatını titiz, çalışkan bir bilim insanı olarak sürdürdü. 1972-1973 yıllarında İngiltere'de Londra Üniversitesi'nde Mühendislik Fakültesi'nde "Yapı İşletmesi Dersinin Öğretim ve Değerlendirilmesi" ile ilgili araştırma ve çalışmalar yaptı. Elazığ'a dönüşünde *Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi*'nde doçent doktor olarak görev yapmaya başladı. Değişik dönemlerde akademinin başkanlığını yürüttü. 1978 yılında profesörlüğe terfi etti. 1981 yılına kadar Ankara Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi'nde görev yaptı. 1982 yılında tekrar Elazığ'a döndü ve Fırat Üniversitesi Mühendislik Fakültesi'nde görev yapmaya başladı. 1983 yılında üniversitenin Teknik Eğitim Fakültesi'nin kurucu dekanı oldu. Bu görevi 1985 yılına kadar yürüttü. 1985 yılında emekliye ayrıldı. Ankara'ya yerleşti. Burada da akademik hayattan kopmadı. 1985-1998 yılları arasında Gazi Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi'nde yarı zamanlı öğretim üyesi olarak görev yaptı. 1997 yılında kurulan Çankaya Üniversitesi'nin kuruluşundan itibaren mütevelli heyetinde yer alarak üniversitenin kuruluş ve gelişme sürecinde önemli katkılarda bulundu. Görüldüğü üzere Kerim (Ağa) Bey, 1968 yılından 2024 yılına kadar hayatının her aşamasında bilimle iç içe oldu.

O, bir cemiyet insanıydı. Gerek avukatlık gerekse akademisyenlik yıllarında şehirden hiç kopmadı. Mevki makam olarak ne kadar yükselirse yükselsin her zaman toplumun içinde oldu. Halk ile iletişimini hiç koparmadı. Konuşanı dinler, konuştuğunda dinlenirdi. Belki de bu nedenden dolayıdır ki şehrin sosyo-kültürel yönden kalınması için yapılan sivil toplum hareketlerinin içinde bulundu. Ya da bir aydın kişi olarak onunda bu hareketler içinde yer alması istendi. Şehirde üniversitenin açılması amacıyla 1966 yılında kurulan *Elazığ Üniversitesi Derneği*'nin kurucuları arasında yer aldı. Sonrasında daha geniş bir sivil toplum hareketi olan *Fırat Üniversitesi'ni Kurma ve Yaşatma Derneği* bünyesinde önemli görevler üstlendi. Bu kapsamda Devlet planlama teşkilatının tavsiyesiyle kurulan Ön Komite ve Mahalli Daimi Komite'de görev yaptı. *Elazığ İzzetpaşa Vakfı*'nın kurucuları ve ilk danışma kurulu üyelerinden biri

oldu. Elazığ'ın Cumhuriyet dönemindeki en önemli sivil ekonomik faaliyetlerinden biri olan *Elazığ İktisat Bankası TAŞ.*'nin yönetim kurulu başkanlığını yaptı. O kısaca şehrin her yerinde oldu. Ankara yıllarında da *Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı*'nın mütevelli heyeti üyesi, *Elazığ-Harpur Kültür Derneği* Onursal başkanlığı Elazığla ilgili STK'larda değişik görevler üstlendi.

O, bir Harput beyefendisiydi. Bu sözün ifade ettiği bütün değerleri üzerinde toplayan bir kişiydi. Bu değerler nedir dersiniz; doğru sözlülük, alçakgönüllülük, ağırbaşlılık, olgunluk, sanat severlik, temiz kalplilik, kibarlık, nezaket vb. bugün çoğunu yitirdiğimiz değerler. Kerim bey bu özellikleri şahsında toplayan ve beyefendilik vasfını hayatının her aşamasında devam ettiren biriydi.

O, bir kaynak kişiydi. Harput kültürünün hala canlılığını koruduğu 1930-1960 yılları arasında Elazığ'da yaşayan Kerim (Ağa)Bey hem anne hem de baba tarafından şehrin önde gelen ailelerinden birinin oğlu olması, aile büküklerinin konak kültürünün babası tarafından devam ettirilmesi, kayınpederi Çorbacızade *Hurrem Bey*'in diğer bir deyişle "Çorbacı Paşa"nın bilgi ve birikimleri dolayısıyla Harput kültürünü yakından tanıma imkânı buldu. Elazığ'da ve Ankara'da her zaman bu kültürü yaşama ve yaşatma çabası içinde oldu. Bu kültüre ait anılarını her ortamda anlattı ve yazdı. Harput/Elâzığ'la ilgili araştırma yapanlar için ilk akla gelen isimlerden biri oldu. Bilgi ve birikimini bizim gibi genç araştırmacılarla her zaman paylaştı. O, yaşamı boyunca bu kültürün yaşayan kaynaklarından biriydi.

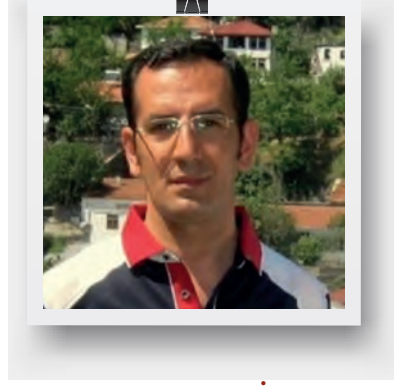
O, bir yazar ve şairdi. Kerim (Ağa)Bey gerek bilim insanı olmanın verdiği sorumluluk ile gerekse Elazığ/Harpur kültürüne ait bilgi ve birikimiyle yazmayı kendine bir görev bildi. *Yapı İşletmesi Şantiye Tekniği Maliyet Hesapları*, *Genel Ekonomi Ders Notları*, *İş Hukuku Ders Notları*, Harput ve Elazığ'da Yükseköğretim kitapları yayınlandı. Ayrıca Elazığla ilgili anılarını değişik dergilerde yayınladı. Kerim (Ağa)Bey ayrıca şairdi. İsmi aldığı dedesi Hacı Abdülkerim Efendi Harput'un yetiştirdiği divan şairlerinden biriydi. Dedesi gibi bir şair olan Kerim (Ağa)Bey'in bir şiiriyle yazımıza son vermek istiyoruz.

NERDESİN?

Kalbini mi kırdım bilemiyorum?
Darılttım? Sevgilim yoksa seni.
Neredesin, hani göremiyorum?..
Neden işitemiyorum sesini?..

Yoksa her zaman yanımdasın da sen?
Bana mı kuruntu oluyor dersin?
Bir az seslenerek cesaret versen,
Ben de seni arıyordum, neredesin,

Bizlerde seni arayacağız Kerim (Ağa)Bey.

Yurdal DEMİREL

CENGİZ ÇAKALOĞLU HOCAMIZ

Cengiz Çakaloğlu, 1962 yılında Manisa'nın Salihli ilçesinde doğdu. İlk ve orta tahsilini burada tamamladı. 1984 yılında Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Aynı üniversitede 1995 yılında *P. Averyanof'a Göre Doğu Anadolu* tezi ile yüksek lisansını, 1999 yılında da *Müşir Mehmet Zeki Paşa (1835-1929)* tezi ile doktorasını tamamladı.

Manisa Demirci Meslek Yüksek Okulu'nda ve Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi'nde görev yaptıktan sonra Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde görev yapmaya başladı. Burada uzun yıllar görev yaptı. Akademik çalışmalarını redif taburları ve Yemen isyanları üzerine yoğunlaştırdı. Ayrıca Ermeni olayları, Hamidiye alayları, askeri tarih gibi konular üzerinde de çalışmalar yaptı.

Osmanlılar döneminde Yemen halkı askerlik yapmadığı için bölgede yer alan 7. Ordunun asker ihtiyacı Anadolu'dan karşılanmıştır. Bu durum Osmanlılar için birçok maddî ve manevî olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bölgede Osmanlı'nın son dönemlerinde eksik olmayan isyanlar nedeniyle, buraya nizamiye veya redif ilave kuvvetler gönderilmiştir. Bu yüzden yüz binlerle ifade edilecek sayıda Anadolu askeri Yemen'de şehit düşmüş ve geri gelememiştir. Yemen'in milletimizin hafızasında bıraktığı derin etki de buradan kaynaklanmaktadır. Bu etkinin en çok görüldüğü yörelerden birisi de Elazığ olmuştur. 1905 yılındaki isyanlara buradan giden binlerce Elazığlı geri dönmemiştir.

Çakaloğlu Yemen ve redif taburları ile ilgili aşağıda bir listesini yaptığımız yazılı çalışmaların yanı sıra çeşitli konferans ve panellerde konuşmacı olarak ta bulundu. Bu türden son katıldığı en son panel Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı'nın 2 Aralık 2023 tarihinde vakıf binasında düzenlediği "*Yemen ve Elazığ*" paneliydi. Panelde Elazığ'daki redif taburu ve bu taburun 1905 yılındaki Yemen isyanlarına harekâtı üzerine bir konuşma yaptı.

Çakaloğlu, ayrıca bir türkü aşığıydı. Birçok türküyü yöresine kadar bilirdi. Akademik hayatında tarih ile halk edebiyatının vazgeçilmezlerinden olan türküleri birleştirerek derslerini anlatan nadir tarihçilerden biri oldu. Türküleri

çok seven ve onları seslendiren biri olarak yakınçağ tarihi üzerine derslerini anlatırken çoğu zaman türkülerle derslerini destekledi. Tarihi türkülerle tarih anlattı. Türkülerin yakılmasının ardındaki tarihi olayları öğrencilerine aktardı.

30 Ocak 2024 tarihinde evinde geçirdiği ani rahatsızlık sonucu kaldırıldığı hastanede vefat etti. Naaşı 31 Ocak 2024 tarihinde Manisa'da kılınan cenaze namazıyla Kırtık Mezarlığına defnedildi.

Cengiz Çakaloğlu'nun Yemen ve Redif Taburları Üzerine Yaptığı Çalışmalar:

Mihrali Bey; Yemen'den Dönemeyen Bir Karapapak: 40. Hamidiye Süvari Alayı Komutanı, Kitabevi yay., İstanbul, 2011.

"II. Abdülhamid Devrinde Denizli Redif Taburu", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler*, 6-7-8 Eylül 2006, C. I, Denizli, 2007, s. 273-279.

"Yemen İsyanı ve Trabzon Redif Taburu (1905-1906)", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. IX, S. 1, Erzurum, 2007, s. 99-122.

"Yemen İsyanı ve Tokat redif taburu (1905-1906)", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.4, S. 1, Tokat, 2009, s. 24-46.

"1911 Yemen İsyanının Bastırılmasında Üsküp, Gilan, Kalkandelepn ve Preşova Taburları", *Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu-II, Bildiriler*, C. I, Manisa, 2010, s. 270-298.

"Yemen'den Gelen Destan: Yemen İsyanı ve Mecitözü Redif Taburu (1905-1907)", *Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı: Tarih Uğrunda Bir Ömür*, Ankara, 2012, s. 581-604.

"1903 Yemen İsyanının Bastırılmasında Adana Redif Taburu", *Uluslararası "Tarihte Adana ve Çukurova" Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, C. III, Ankara, 2016, s. 411-434.

"1903 Yemen İsyanının Bastırılmasında Mersin Redif Taburu", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. III, S. 8, 2016, s. 113-135.

"II. Abdülhamid Devrinde Manisa Redif Taburu", *Geçmişten Günümüze Manisa: Şehzade II. Mehmed ve Manisa Tarihi-Kültürü-Ekonomisi*, C. I, Manisa, 2018, s. 777-787.

"II. Abdülhamid Devrinde İzmit Redif Taburu", *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV Bildirileri*, C. II, Kocaeli, 2018, s. 779-787.

"Milli Aşireti Reisi 41. Hamidiye Alayı Komutanı İbrahim Paşa'nın Yemen'e Gönderilme Teşebbüsü", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2019, C. VI, S. 3, s. 1175-1196.

"Yemen'de Polathane (Akçaabat) Redif Taburu (1905)", *Uluslararası Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu*, C. I, Akçaabat, 2019, s. 463-470.

"Yemen'de İmam Yahya İsyanının Başlaması ve İlk Askerî Harekât", *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, C.6, S. 39, 2019, s. 1715-1723.

Prof. Dr. İlhami KIZIROĞLU

Ostim Teknik Üniversitesi

100.Yıl Bulvarı, 55/F, 06374 - Ostim OSB - Yenimahalle - ANKARA / TÜRKİYE

GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN YÜKSEKÖĞRETİM REFORMU*

ÖZET

Atatürk'ün başlattığı devrimlerin en önemli aşamalarından biri olan üniversite reformunun 1933 yılında ortaya çıkışı ele alınmıştır. Bu bağlamda İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşu ve daha sonra açılacak olan Ankara Üniversitesi'ni oluşturacak olan Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'ndeki müfredat, Almanya'dan sözleşmeli veya Almanya'daki Nazi rejiminin baskısıyla zulme uğramış, üniversiteye sözleşme ile bağlanmış Alman bilim insanları ile kurulmuştur. Bu Alman bilim insanlarından oluşan grup İsviçre'de bir dernek kurmuş ve göçmen olarak dünyanın çeşitli ülkelerinde üniversite görevlerine talip olmuşlardır. İstanbul ve Ankara'daki üniversite kurumlarına sözleşme ile bağlı olanların atanma süreci üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda Prof. Schwartz ve Prof. Malche'nin katkılarına değinilmiş ve altı çizilmiştir. Tüm gelişmeler ışığında, Türklerin ulu önderi Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ileriye dönük ve kapsamlı vizyon fikirlerinin üniversiteleşme konusunda ne kadar doğru olduğu da gösterilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Atatürk'ün üniversite reformu, Alman konuk öğretim üyeleri,

GİRİŞ

Bu çalışmada, Atatürk'ün yükseköğretim reformu; yani eski yüksekokullarından (Darülfunun) üniversite sürecine geçiş ve bu çerçevede çok önemli ve kalıcı çalışmalar yapmış olan, yabancı konuk profesörler hakkında

* Bu araştırma, **Kızıroğlu I (2023)** Atatürk's Higher Education Reform, Forestry Education and One of the Milestones of This Education; Prof. Dr. Abdulgafur ACATAY and his 120th. Birthday. *Fresenius Environmental Bulletin*, Vol. 32: 2936-2953., bilimsel başlığı ile İngilizce yayımlanmış ve tarafımızca Türkçe'ye çevrilmiş olan makalenin bir bölümünü içermektedir.

özel bilgiler verilmektedir. Atatürk'ün üniversite reformu, Türk yükseköğretiminde çok önemli bir ilerici reformdur. Mükemmel bir modern üniversite eğitimi penceresi açmıştır. İşte bu çalışmada, bunun gelişim süreci ve bu süreçte görev alan yabancı ve yerli kurucu bilim insanları hakkında da bazı önemli bilgilere değinilmiştir.

GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK VE TÜRK YÜKSEKÖĞRETİMİ (1933 TÜRK ÜNİVERSİTE REFORMU)

Atatürk her fırsatta üniversitelere, öğrencilere ve öğretim üyelerine vurgu yapmıştır. Üniversitelerin modern dünyanın ihtiyaç ve gereklerine göre yapılandırılmasını ve geliştirilmesini istemiştir. Yükseköğretimde ve bilimsel çalışmaların yürütülmesinde yabancı ülkelerle rekabeti her zaman desteklemiş ve dönemin Milli Eğitim Bakanlarına gereğini yapma yetkisini vermiştir. Cumhuriyet'in ilan edildiği yıllarda, her düzeyde okul ve öğrenci sayısı çok azdı (örneğin ülke genelinde 23 lisede toplam 1241 öğrenci varken, 1938'de bu sayı 82 liseye ve 25 bin öğrenciyi yükseldi); 64 mesleki ve teknik okulda ise sadece 6547 öğrenci vardı. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılında, Darülfunun da dahil olduğu 9 yükseköğretim kurumu faaliyet göstermekteydi.

Bu sayı 1938 yılında 20'ye, öğrenci sayısı ise 13 bine yükselmiştir. Meydan'a [2022] göre, Türkiye'de üniversite reformu denince, insanların aklına 1933 yılında Darülfununun kapatılması ve yerine İstanbul Üniversitesi'nin açılması gelmektedir; ***oysa Atatürk üniversite reformu derken, ilköğretimden yükseköğretime kadar tüm ülkeyi kapsayan bir eğitim yenilenmesini; seferberliğini ve bu çerçevede ülkenin pek çok yerinde modern üniversite ve yüksekokullar kurulmasını kastetmektedir.*** Özünde, Atatürk'ün üniversite reformu olarak adlandırdığı şey, sadece bir üniversite reformu değil, aynı zamanda Atatürk'ün 1925 ve 1926'da başlattığı kültür hareketinin nihai doruk noktasıdır.

Üniversite kavramının ancak genç bilim insanlarının yetiştirilmesiyle mümkün olabileceği düşüncesiyle, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra 1927-28 öğretim yılında 42, 1928-29 öğretim yılında 170 ve 1929-1930 öğretim yılında 288 öğrencinin yurtdışında öğrenim görüp doktoralarını tamamladıktan sonra, yurda dönmelerinin önünü açmıştır. Bu öğrencilerin ülkeye dönmesiyle birlikte Üniversite Reformu (ÜR) başlatılmıştır.

Ulu önderimiz **Gazi Mustafa Kemal Atatürk**'ün yaktığı bu eğitim meşalesi, Hasan Rıza Soyak'ın anılarında şu şekilde dile getirilmiştir:

- "Yurt içinde ve dışında eğitim gören veya staj yapan çocukların büyüüp birer birer iş bulacakları günler yaklaşıyor. Bu bakımdan iş gücü sorunundan dolayı çektiğimiz sıkıntıların azalacağı zamanın uzak olmadığını varsayabiliriz".

Ulu önderimiz **Gazi Mustafa Kemal Atatürk**, önemli atılımlarının çoğunda olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nda 12 Ocak 1863'te açılan, dört kez kapanan ve 1911'de yeniden açılan Darülfununun bir üniversiteye dönüşmesini, böylece üniversitenin çağdaş bir kimliğe kavuşmasını ve yurtdışındaki eşdeğer kurumlarla rekabet

edebilecek düzeyde bilim üretmesini istemiştir. Atatürk, İstanbul Darülfünunda modern bir atılım göremeyince, 1931 yılında iki yıllık bir programın uygulanmaya sokulmasına ve uzun yıllar sürececek bir “**üniversite reformu**” yapılmasına karar vermiştir. Çünkü Gazi Mustafa Kemal Atatürk, **Genç Türkiye Cumhuriyeti**’nin kuruluş, yenilenme, örgütlenme ve restorasyon sürecinde en önemli sorunun, yükseköğretimde eğitilmiş insan eksikliği olduğunu fark etmişti. Gerçekleştirmek istediği devrimlerin bilimin ışığında sürdürülebilir olacağını biliyordu. Türk toplumunun üretimde, sanayide, ekonomik ve kültürel kalkınmada çağın gereklerine uygun olarak ilerlemesinin ve bunun toplumun tüm katmanlarında içselleştirilmesinin tek yolunun üniversitelerden geçtiğine inanıyordu. Bilime aç bir gençlik vardı ve bunların eğitiminin eski üniversitelerde olamayacağını görüyordu. Bu durumun bir an önce düzeltilmesi için, modern özelliklere sahip bir üniversitenin kurulması, en önemli ihtiyaç ve gereklilik haline gelmişti. Bu nedenle **Prof. Dr. Albert Malche** Ankara’ya davet edildi. Dr. Malche, 29 Mayıs 1932 tarihinde 49 maddelik 95 sayfalık bir rapor hazırladı. “*İstanbul Darülfünunu Hakkında Rapor*”da İstanbul Darülfünununundaki eğitim düzeyinin orta çağı çağrıştırdığını değerlendirmiş, araştırma, konuşma ve düşünmeye yer olmadığını belirtmiştir. Bu raporda kütüphane eksikliği ve mevcut kütüphaneler arasındaki iş birliği eksikliği, koleksiyonların yetersizliği, düşük bütçe ve diğer birçok sorun vurgulanmıştır.

Büyük Atatürk, üniversite reformuna ve Türkiye’de yeni bir üniversite kurulmasına temel teşkil edecek olan bu raporu, satır satır okumuş ve notlar almıştır; ancak Malche’nin yükseköğretime ilişkin önerilerini yetersiz bulmuş ve daha kapsamlı bir “**kültür planlaması**”ndan söz etmiştir (Resim 1 ve 2).

Resim 1. Atatürk’ün eğitim ve öğretime ne denli önem verdiğinin göstergesi; dersini anlatan öğretmeni, ayakta dinlemesinden de anlıyoruz.

Atatürk'ün modern üniversite projesi şöyledir: **“- Türkiye'nin jeolojisini, tabii ve iktisadi coğrafyasını, iklimini, çiçek ve bitkilerini, kara ve deniz hayvanları antropolojisini, tarihini, sanayiini ve kültürünü inceleyen, yalnız bilimle uğraşan gerçek bir üniversite”**. Bunu yaparken de bir başka noktayı vurgulamıştır: **“-Bizi yabancı dehalar bile kurtaramaz; bizi kurtaracak olan yine biziz. Yabancıların görüş ve düşüncelerinden faydalana biliriz ama bunu yaparken çok dikkatli olmalıyız”** demiştir.

Resim 2. İstanbul Üniversitesi öğrenci ve öğretim üyeleri (Türk ve yabancı)

Bu çerçevede genç ve dinamik Milli Eğitim Bakanı **Dr. Reşit Galip**'e üniversite projesinin bir an önce hayata geçirilmesi talimatı verilmiş ve bir komisyon kurulmuştur. Dr. Malche'nin ikinci raporu üniversite reform programı olarak kabul edilmiştir. Darülfünun kapatılmış ve 31 Mayıs 1933 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayıyla İstanbul Üniversitesi'nin (İÜ) ve daha sonra Ankara Üniversitesi'nin yasal temelleri atılmıştır. İlgili kanunun kabul edilmesinin ardından İÜ, 1 Ağustos 1933 tarihinde kurulmuş ve 19 Kasım 1933 tarihinde eğitim ve öğretim faaliyetlerine başlamıştır. 1927-1930 döneminde eğitim için yurtdışına gönderilen 501 öğrenci, 1932-1933 yılları arasında eğitimlerini veya doktoralarını tamamlamış ve İÜ'de istihdam edilmiştir. İlk akademik yıl olan **1933-34'te Üniversitede eğitime başlayan öğrenci sayısı 3 417 iken, bu sayı 1943'te üç katına çıkarak 10 178'e ulaşmış ve bunların neredeyse yüzde 50'sini kız öğrenciler oluşturmuştur.**

Cumhuriyet döneminde bilimsel ilişkiler çerçevesinde en önemli olay, 1928 yılında Profesör **Oldenburg**'ün önderliğinde 14 Alman tarım uzmanının Türkiye'ye gelmesi ve 1930 yılında Ankara'da Ziraat Koleji'nin kurulmasıdır. Almanya'daki ziraat fakülteleriyle aynı eğitim sistemini benimseyen bu okul, üç yıl sonra, üniversite reformunun yapıldığı yıl Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne dönüştürülmüştür. Ankara'daki Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde (YZE) görev yapan öğretim görevlileri, Alman hükümeti ile yapılan ikili anlaşma çerçevesinde atanmıştır. Bu dönemde Ankara'daki YZE'de Ormancılık, Ziraat ve Veterinerlik Bölümlerinde eğitim devam etmiştir. Temel soru, bu kurumlarda çalışacak, bilim üretip öğretecek insan kaynağı eksikliğinin nasıl giderilme sorunu (Kızıroğlu, 2023a).

İşte bu noktada Atatürk'ün öngörüsü, yüksek gerçekleştirme arzusu ve sorun çözme yeteneği devreye girmiştir: Avrupa ve dünya ekonomisini yakından izleyen **Atatürk**, İkinci Dünya Savaşı öncesinde, 1930'lu yılların başında, Nazi rejiminin baskıcı zulmüne maruz kalan ve onun yönetimine karşı çıkan yahudi kökenli ve yahudi olmayan rejim karşıtı alman bilim insanlarının çok kısa bir süre içinde ülkelerini terk etmeye başladıkları haberini almıştı.

Resim 3. "Bir kez basılan şey sonsuza dek tüm dünyaya aittir....Hiç kimsenin onu yok etmeye hakkı yoktur" (G.E.Lessing). 17 Mayıs 1933'te Nasyonal Sosyalistler tarafından zulüm ve hakarete uğrayan akademisyen ve bilim adamlarının kitapları bu alanda yakılmıştır (bronz bir plaket üzerine kazınmış olan bu sözler 2011 yılında Heidelberg Halk İnisiyatifi tarafından buraya yerleştirilmiştir). Yer, Heidelberg'deki Karl Ruprecht Üniversitesi rektörlüğünün önündeki açık parkın ortasında (Fotoğraf: Kiziroğlu). Schwartz'ın anıları. Almanca ve Türkçe baskıların kapağı (tasarım: Nadir Paksoy'dan, 2022).

Gerçekten de Almanya'daki bazı üniversitelerde yahudi, komünist, sosyal demokrat ve hükümet karşıtı akademisyenlerin ders kitapları önce yakılmış, ardından da hayatları tehdit edilmiştir (Resim 3)...Bu nedenle örneğin Avrupa'nın en önemli üniversitesi olan Heidelberg'de birçok öğretim görevlisi yurtdışına ve özellikle Gazi Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Genç Türkiye Cumhuriyeti'ne gelmek zorunda kalmıştır. **Dr. Philipp Schwartz** (Resim 3) ailesiyle birlikte ülkesini terk ederek kayınpederi biyolog **Prof. Dr. Sinai Tschulok**'un yaşadığı Zürih'e gelmişti. **Dr. Erich Katzenstein, Dr. Kurt Goldstein**, bazı yahudi iş adamları ve kayınpederinin desteğiyle "Yurtdışındaki Alman Bilim İnsanları ve Sanatçıları Acil Durum Topluluğu"nu kurdu. Bu bilgi, Atatürk'ün üniversite sorununu çözmek için arayıp da bulamadığı türden bir haber gibi Ankara'ya ulaştı. Dr. Schwartz'ın kayınpederi Prof. Dr. Sinai Chulok, Atatürk'ün Türkiye'deki yükseköğretimle ilgili raporu hazırladığı **Prof. Malche, Prof. Schwartz** ile temasa geçmiş ve Alman bilim insanlarını Türkiye'ye yönlendirmiştir. **Prof. Malche** ve **Prof. Schwartz** Ankara tren garında buluşmuşlar ve daha sonra Milli Eğitim Bakanı **Dr. Reşit Galip** başkanlığındaki heyetle bir toplantıya katılmışlardır. Toplantının dili

Fransızcaydı, çünkü o yıllarda Türkiye’de diplomasi ve bilim dili Fransızcaydı. Bu toplantıda Türkiye’deki üniversite-lerde istihdam edilecek profesörler seçildi ve

a) Maaşları,

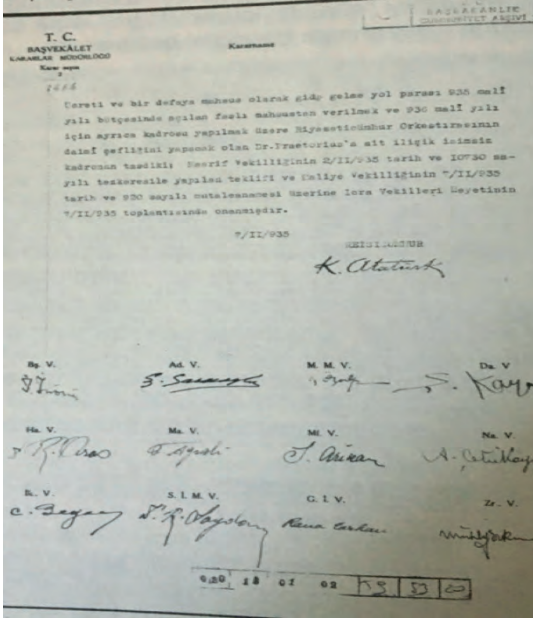
b) Özlük hakları,

c) İki yıl içinde Türkçe öğrenmeleri,

ç) Türkçe kitap yazmaları ve

d) Her bilim adamının kendi alanında genç Türk asistanlar yetiştirmesi şartları görüşülerek karara bağlandı. **Schwartz** sonuçtan çok memnun kalmış, Zürih’e bir telgraf göndermiş ve telgrafında “-**Üç değil, otuz bilim adamı**» diyerek sevincini dile getirmiştir.

Ernst Reuter, Fritz Neumark, Ernst Eduard Hirsch, Hans Reichenbach, Leo Spitzer, Erich Auerbach, Ernst von Aster, Marchand, Wilhelm Röpke, Gerhard Kessler, Philipp Schwartz, Rudolf Nissen, Fritz Baade, Hans Wilbrandt, Oscar Weigert, Alexander Rüstow, Friedrich Dessauer, Richard von Mises, Rudolf Belling, Alfred Heilbronn, Curt Kosswig, Bruno Taut, Ernst Praetorius, ve Paul Hindemith gelen en tanınmış bilim insanlarıydı. **Ernst Reuter, A. Rustow, G. Kessler, C. Kosswig** ile birlikte 1943 yılında İstanbul’da “**Alman Hürriyet Cemiyeti**”ni kurmuş ve Nazi yönetiminin bilim insanlarına karşı tutumunu defalarca kınamıştır [Koz 2019]. Bu bilim insanları Türk akademik hayatının gelişim ve bilimsel yoluna; bazıları yetiştirdikleri öğrenciler aracılığıyla, Türk akademisinin modernleşmesine önemli katkılarda bulunmuş ve devletin batılılaşma, çağdaşlaşma ve laikleşme politikaları için itici bir güç oluşturmuşlardır. Bu göçmen bilim insanları genç ülkenin ekonomik, kültürel ve entelektüel yaşamında önemli bir rol oynamışlardır. Gelen bu bilim insanlarının o dönemde Türkiye’ye yönlendirilmesi, ülke için büyük önem taşımıştır. Bu insanlar, Türk öğrenci kuşağının yetişmesinde olağanüstü katkı yapmış etki ve saygınlıkları on yıllarca devam etmiştir(Barclay 2012). Bir kısmı İstanbul Üniversitesi’nde, bir kısmı Ankara’da çalışmış ve çeşitli kurumlarda görev almışlardır. Paul Hindemith’in yönlendirmesiyle 1935 yılında Türkiye’ye gelen Prof. E. Praetorius (eşi yahudi kökenli olduğu için büyük sıkıntı çeken) müzisyenin atama yazısı (Resim 4). 1946 yılında vefat eden **Praetorius** Cebeci Asri Mezarlığına defnedilirken onun gibi Türkiye’ye sığınan daha sonra Berlin belediye başkanlığı ve Berlin Eyalet başbakanlığı görevini üstlenen **Prof. Dr. Ernst Reuter** onun mezarı başında aşağıdakileri ifade etmiştir:”- O, on yıldır bizlerden biriydi. Buraya geldiğinde hepimiz gibi o da vatanından sürülmüş bir kişiydi. Bizler gibi onu da dostça kucaklayan ve ona ikinci vatan olan bu ülkeye sığınmıştı. Bir yıkıma sürüklenen vatanımızdan arkamızdan hiç miras kalmayacağından şikayet ettiğimizde o hep, benim mirasım Türkiye’de yarattıklarımıdır, onlar her zaman canlı kalacaktır”(Resim 4).

Resim 4. Prof.Dr. Ernst Praetorius'un aziz Atamız ve Bakanlar Kurulunun imzası ile gerçekleştirilen atama yazısı(<https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>) ve Resim: soldan sağa, C.M.Altar, Z.Altar, C.Ebert, E.Praetorius, Prof. A.von Gabain, N.K.Akses, 1935, <http://cevadmemdualtar.com/fotograf-albumu.html>'den).(Karadeniz 2023).

Taraflar, profesörlerin eğitime başlama tarihi olarak belirlenen 15 Ekim 1933'e kadar Türkiye'de olmaları konusunda anlaşmıştır. İstanbul Üniversitesi'nin 2252 sayılı kanunla (1933) kurulan kadrosu üç farklı kaynaktan oluşmaktadır:

- A) Darülfünundan (eski yüksek öğretim kurumu) gelenler;**
- B) Avrupa'ya okumaya gönderilen gençlerden yurda dönenler ve**
- C) Avrupa'dan atanan profesörler.**

Yükseköğretimde üniversite reformunu izleyen bu modernleşme hareketinde, Nazi Almanyası'nın baskısından bunalarak Türkiye'ye gelen değerli bilim adamlarının önemli katkıları olmuştur. **Prof. Hirsch** ve **Prof. Neumark** Türkçeyi çok çabuk öğrendiler. Mümkün olur olmaz, önce sınavlarını, sonra da derslerini Türkçe vermeye başladılar. Daha sonra da kitaplarını Türkçe yazan ilk Alman bilim insanları olmuşlardır. Bu bağlamda gelenlerin sadece yahudi kökenli Alman bilim insanları değildir, ayrıca onların aileleri, akrabaları, asistanları, tıbbi ve teknik elemanları da olduğu belirtilmektedir. Almanyayı terk etmek zorunda kalan profesör, doçent, asistan, öğretim görevlisi ve destek personelinden oluşan en az 500-600 bilim insanı, aileleriyle birlikte 1500 kişilik bir grup oluşturmuştur. 1933 yılında, seksen ikisi profesör olmak üzere yüz elli kişi, iki ay içinde gelmiştir: Gelen bu akademisyenler, 1930 ve 1940'lar arasında, İstanbul ve Ankara Yüksek Ziraat Enstitülerinde (AYZE) ve daha sonra da Ankara Üniversitesinde ders verdiler; böylece akademisyen, çevirmen, okutman, öğretmen, uzman, işçi ve serbest meslek sahiplerinin yanı sıra; toplam 481 kişi Türkiye'ye geldi.

Widmann'a [1973] göre, 1933'ten itibaren bu dönemde İstanbul Üniversitesi'nde 27 Türk ve 38 yabancı profesör, 93 Türk doçent, 99 Türk asistan, 43 yabancı asistan ve toplam 237 Türk ve 85 yabancı (Alman) öğretim elemanı istihdam edilmiştir. Üniversitelerde çalışmaya başlayan 323 kişinin yaklaşık yüzde 26,3'ü (85) Alman'dır. Alman ve Avusturya kökenli bilim insanları ve sanatçıların katkısıyla Türkiye, "entelektüel elit" için önemli bir sığınak haline gelmiştir.

Üç yıllık görev sürelerinin sonunda 70'i ABD'ye ya da başka ülkelere göç etmiştir. Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen 1933 "**Üniversite Reformu**", yükseköğretim yönetimimize bir sistem anlayışı getirmiş, üniversitelerin görevlerini açık ve çağdaş bir şekilde tanımlamış ve yükseköğretim sistemine (üniversite; rektör; fakülte; dekan; profesör; doçent; asistan vb.) gibi uluslararası terimlerin girmesine ve yerleşmesine yol açmıştır. Türkiye'de yükseköğretimin modernleşmesi, büyük önderimiz **Gazi Mustafa Kemal Atatürk**'ün 1933 yılında gerçekleştirdiği "**Üniversite Reformu**" ile başlamıştır.

Bu süreç Türkiye'ye gelen Alman akademisyenler için hiç de kolay olmamıştır. Zira her ne kadar yurtdışında çalışmaya başlayıp maaşlarını ikinci bir ülkeden alsalar da Nazi hükümetinin kontrolü kesintisiz devam ediyordu. Alman hükümetinin gelen Alman bilim insanlarına baskı yaparak hükümete sadık olup olmadıklarını kontrol etmek amacıyla **Dr. Herbert Scurla** tarafından hazırlanan rapor, Türkiye'ye sığınan Alman bilim insanlarının nazi ideolojisine hizmet edip etmediklerinin ve yahudilere yapılan zulmün kontrol edilmesini talep eden bir belgedir. Dönemin Türk yönetiminin bu görüşün burada geçerli olamayacağını Alman yönetimine çok ciddi ve net bir şekilde ifade etmesi ve Alman bilim insanlarının bu kişinin gücüne karşı, Türk hükümetinin her türlü koruma şemsiyesi altında olduğunu teyit ve tasdik etmesi, misafir bilim insanları ve aileleri açısından son derece önemlidir. Bu durum, Şen'in (2019) de belirttiği gibi, Türkiye Cumhuriyeti yönetiminin 1933'ten sonra özgür ve dünya sever Almanya'nın kültürel mirasını korumak için eşsiz bir çaba sarf ettiğinin unutulmaması gerektiğini göstermektedir.

Aslında bu tutum, İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşunda, çoğu İstanbul'da ikamet eden ve muhacir olarak bilinen yahudi kökenli Alman akademisyenler için koruyucu ve destekleyici bir unsur olarak işlev gördüğü için çok önemliydi. Dolayısıyla Türk devletinin koruyucu himayesi sayesinde nasyonal sosyalistler bu dönemde Türkiye'de çalışan bir Alman bilim insanına karşı herhangi bir olumsuz eylemde bulunamamıştır. Neumark (1980), 1937 ve 1939 yıllarında iki kez Türkiye'ye gelen ve siyasi ajan olarak çalışan Dr. Scurla'nın "*parlak bir zekâya sahip olmadığını, ancak bir ajitatör olduğunu*" belirtir. Türkler, Scurla'nın kendilerine yaptığı transfer ve işten çıkarma tekliflerinin ardındaki gerçek nedenleri görmekte başarısız olamazlardı. Dönemin Türk hükümetine ve bizim yanımda yer alan Türk meslektaşlarıma karşı derin bir minnet duygusu hissediyorum (Neumark 1980).

Atatürk'ün yeni üniversite raporu, Türk yükseköğretim tarihinin en önemli uygulaması, bir tür beşeri bilimler akademisyenlerinin işe alınması olarak görülmelidir. Bu dönemde modern bir üniversite teşkilatı kurulmuş; genç kuşak akademisyenler yetiştirilmiş; dünya literatürüne açılım sağlanmış; sağlık bilimlerinden tarım ve ormancılığa

kadar, birçok yeni bilimsel gelişme ve modern yaklaşımlar ortaya konmuştur. Bilimsel dergilerin yayınına başlanmış, deneysel araştırmalara yönelik yayınlara öncelik verilmiş, kamu kurumları ile üniversiteler arasında iş birliğini sağlamak ve her yıl farklı bir şehirde düzenlenen “**Üniversite Haftaları**”nı karşılamak gibi, çok önemli görev ve misyonlar hayata geçirilmiştir. Darülfünunun yerine açılan İstanbul Üniversitesi’ne bağlı Tıp, Doğa Bilimleri, Edebiyat, Hukuk, AYZE Orman ve Ziraat ile İktisat Fakültelerinde misafir akademisyenler büyük bir özveri ve geniş yetkilerle çalışmaya başlamış ve önemli başarılarla imza atmışlardır. Yabancı bilim adamları sayesinde öğretim programları çağa uyarlanmış ve **İstanbul Üniversitesi 1937 dünya üniversiteleri sıralamasında Cambridge Üniversitesi’nden sonra ikinci sırada yer almıştır** [Kiziroğlu 2023 b]. Bu yabancı bilim adamlarının büyük bir kısmı ulu önderimiz **Gazi Mustafa Kemal Atatürk**’ün büyük öngörüsü, misyonu ve yüksek vizyonu çerçevesinde ülkemize davet edilmiş ve gönderilmiştir. Böylece İstanbul ve Ankara üniversitelerinde görev yapan çok sayıda profesör, ülkenin kültürel gelişimine büyük katkı sağlamıştır. **Neumark** (1980), döneminin sonuna kadar yeterli sayıda Türk halefi de yetiştirdiklerini belirtmiştir. Aslında Atatürk’ün Latin alfabesini getirmesi, başlı başına önemli bir kültürel gelişim uygulaması ve bizim burada çalışmamızı sağlayan en önemli devrimdir diyerek olayın bir başka boyutuna vurgu yapmıştır(Neumark 1980).

Kaynakça

Barclay D E (2012) Sürgündeki Ernst Reuter: 1935–1946. Mülkiye 36, Sayı 275: 85–90.

Karadeniz İ (2023) Ernst Praetorius. Senfoni Do Major “1941-ANKARA”. 13 Aralık 2023 Çarşamba Hacettepe Üniversitesi. 32 ss: 10–19.

Kiziroğlu I (2023a) Atatürk’s Higher Education Reform, Forestry Education

and One of the Milestones of This Education; Prof. Dr. Abdulgafur ACATAY and his 120th. Birthday. *Fresenius Environmental Bulletin*, Vol. 32: 2936–2953.

Kiziroğlu I (2023b) Introduction to University Life. OSTİM Technical Publication. Enlarged 2nd Edition. EVOS Basım Yayınevi. Ankara, 296 ss. OSTİM Teknik Üniversitesi yayınları. (LA 948 K59 2023) (ISBN: 978-625-8485-09-7).

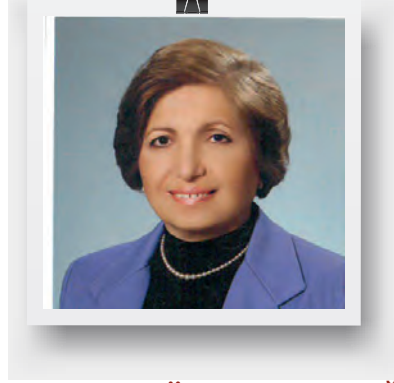
Koz M (2019) Famous Scientist. Refugees in Istanbul. TAVAK 295, 174–187.

Meydan S (2022) Key to Recent History. İnkilap -Press, İstanbul, 344, 65–71.

Neumark F. (1980). Refuge on the Bosphorus. German Scholars, Politicians and Artists in Emigration 1933–1953. Knecht, Frankfurt am Main; 1980.

Şen F (2019) Refugees in İstanbul, those who make life better in Germany later. TAVAK issue No. 295

Widmann H (1973) *Exil und Bildungshilfe*. Die deutsch sprachige akademische Emigration in die Türkei nach 1933. Frankfurt /M.; Peter Lang International Publisher.

Sevim ANAGÜR KOYUNOĞLU

BİR ZAMANLAR ELAZIĞ'DA MANİFATURACI DÜKKANLARI ve MANİFATURACI ESNAFI

1940'lı ve 1950'li yıllar Elazığ'da, yerel ahlaki, sosyal ve kültürel değerlerin değişmediği ve bozulmadığı yıllardı. O yıllarda, halkın tüccar dediği manifaturacı esnafının ve manifaturacı dükkânlarının önemli bir yeri ve değeri vardı. Bu nedenle yazımda bizim kuşakların Elazığ'ının manifaturacı dükkânlarını ve haysiyetli tüccarlarını kaleme aldım. Anlatacaklarımın, bir ihtişam değilse de düzgün yaşamların hüküm sürdüğü bir zamanların mütevazı Elazığ'ında çarşı ve esnaf değerlerini temsil eden kayda değer güzellikler olduğuna inanıyorum.

O yılların tüccar dükkânları yani manifaturacılar, çarşının belirli bir alanındaki iki sokakta toplanmıştı. Birisi Gazi caddesinde yıllar yılı ders kitaplarımızı aldığımız Orakçioğlu kitapçısının olduğu noktadan başlar, güneye doğru ilerler çarşının merkezindeki büyük meydana açılırdı. İkinci sokak ise aynı meydandan başlar Odun Meydanı'na kadar uzanırdı. O yılların esnaf değerlerini en belirgin özellikleriyle yansıtan manifaturacı dükkânlarının sıralandığı o sokakları bugün gibi hatırlıyorum; ne yazık ki özellikle anlatmak istediğim sokağın ve meydanın adını ve çevresini anımsayamadım. Dolayısıyla o mekânları netleştirmek için yazıma başlamadan önce Sayın Avukat Hayrettin Kent'ten bilgi aldım. İşte Sayın Kent'in paylaştıkları:

“ Sokağın adı Taş Mağaza Sokak'tı, adını babam merhum Şemsettin Kent'in dükkânından almıştı;

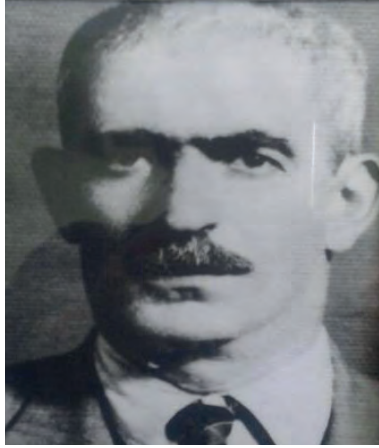
Taş Mağaza sokağın alt tarafında Şıra Meydanı, üst tarafında ise Bit Pazarı vardı;

Sokağın Bit Pazarına bakan tarafında Arpacıların Hanı, Yemenciler Çarşısı tarafında ise sırası ile Uğur Han, Cumhuriyet Hanı ve Arpa Meydanı yer alırdı. Bir otel olarak Elazığ turizmine kazandırılabilir nitelikte tarihi bir yapı olan Uğur Han ve o mekânlar ne yazık ki korunamadı;

Sokakta Süryani ve Ermeni hemşerilerimizin de dükkânları vardı, sokak esnafı ile iyi geçinirlerdi, aralarından bazılarına Türkçe isimleriyle hitap edilirdi, çocukları ile arkadaştık, onlarda bizler gibi okudular, Terzi Nişan'ın oğlu İşaye Üşür'ü iyi tanırdım, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde ekonomi ve siyaset profesörü oldu, bir süre önce vefat etti;

O yıllarda Bitpazarında daha çok Türkiye'ye kaçak yollardan giren eski ve ikinci el erkek giyim eşyaları satılırdı”.

Sayın Kent'in paylaştığı bilgiler ışığında anladım ki o sokağın adı gibi çevresi ve meydan hakkında da fazla bir şey hatırlayamıyorum. Sadece meydanın günün her saatinde çok hareketli olduğunu, Elazığ'a henüz teknolojinin uğramadığı o yılların sıcak yaz günlerinde Buzluk mağarasından kesilen buzların getirilip o meydanda kalıp halinde satıldığını ve meydanın Kapalı Çarşı yönünde halkın Hapishane Camii dediği bir cami olduğunu hatırlıyorum. Bu arada çok yakın bir tarihte sosyal medyada izlediğim Elazığ'la ilgili bir videoda, Bit pazarına, çok önceleri Bayat pazarı, ardından Et pazarı, daha sonra Bit pazarı ve Hürriyet Meydanı denildiğinin ifade edildiğini de belirtmek isterim.

Taş Mağaza Sokak esnafından Tüccar Şemsettin Kent

Yazımın ana konusu olan manifaturacılara geçmeden önce kısaca Cumhuriyet döneminde genç Türkiye'nin ahvaline bakalım: Kurtuluş Savaşı'nın ardından Cumhuriyet kurulduğunda yorgun ve yoksul halkın elinde sadece çarığı kalmıştı. Ulu Önder Atatürk, ileri görüşlülüğü ve dehasıyla bir yanda Osmanlı Devleti'nden kalan borçlar ödenirken diğer yanda ulusun ve ülkenin kalkınması için en kısa zamanda hukuk, eğitim, sağlık, sanayi ve tarım hamlesi başlattı. Ekonomik devrim kapsamında sanayide, **“Türk Milleti Türk malı alın; Türk parası Türk ülkesinde kalsın”** parolasıyla yola çıkıldı. Geleceği görebilen yüzyılın lideri ulu önder Atatürk'ün **“Her bir fabrika bir kaledir”** sözü ile 15 yıl gibi kısa bir sürede 45 fabrika kuruldu. Bunlar arasında Sümerbank tekstil fabrikaları kayda değer öneme sahipti.

Aslında Elazığ tekstil üretimine yabancı değildi. 19. Yüzyılın sonu ve 20. Yüzyılın başlarında Mamuretülaziz yani Elazığ, ipekli ve pamuklu kumaş dokumacılığında önemli bir merkezdi. Kentin ovalarında üretilen pamuğun ve kozanın işlendiği Fabrikatöryanlar'a (Beş Kardeşeler'e) ait kaliteli üretim yapan dokuma fabrikaları vardı. Savaş sırasında çıkarılan Tehcir Kanunu ile Beş Kardeşler'in Suriye'ye gönderilmelerinin ardından ne yazık ki Amerika ve Avrupa'ya ihracat yapan, katıldıkları uluslararası fuarlarda ödüller alan büyük emeklerle kurulan, o yılların Elaziz'i için

önemli bir gelir kaynağı olan bu fabrikalar çürümeye terk edildi. 1929 yılında yani yine Ulu Önder Atatürk döneminde bu fabrikaların yerini doldurmak amacıyla elli yıl vadeli ve 100 bin lira sermayeyle Elazığ İpek ve İplik Mensucat Türk Anonim Şirketi'nin kurulması sağlandı.⁽¹⁾

Esnafın halka sunduğu manifaturacılık hizmetinin doğru değerlendirilmesi için o yılların Türkiye'sinde tekstil sanayii hamlesi kapsamında Sümerbank'ın ve faaliyete geçen diğer kumaş fabrikalarının ne kadar gerekli ve önemli olduğunun bilinmesi gerekir. 1933 yılında 4 adet sıradan üretim yeri ile işe başlayan Sümerbank, 1950'de toplam 17 müesseseye ve bu müesseselere bağlı 35 fabrikaya sahip oldu. Konya Ereğli Bez Fabrikası, Bakırköy Bez Fabrikası, Kayseri Bez Fabrikası, Nazilli Basma Fabrikası, Bursa Merinos Fabrikası, Gemlik Suni İpek Fabrikası, Ereğli Pamuklu Dokuma Fabrikası ve diğerleri Türkiye'nin kalkınmasında payı olan tekstil üreten yüz akı fabrikalardı. 1952 yılından itibaren faaliyete geçen Altınyıldız Tekstil gibi özel sektöre ait fabrikalarda da çok kaliteli pamuklu, yünlü ve ipek kumaş üretimi başladı.

Sümerbank ve diğer tekstil fabrikalarında üretilen kumaşlar, manifaturacı dükkânlarında halkla buluştu. Sıralı manifaturacı dükkânlarının yer aldığı Taş Mağaza Sokak, hayatı kuşatan ilginç bir yaşam alanıydı. Raflarını yerli malı yün, pamuk, ipek kumaşların süslediği o şirin dükkânların kendine has dokusu ve çekiciliği vardı. Tekstil fabrikalarında üretilen patiskalar, beyaz ve alaca bezler, renkli ve düz satenler, fitilli pantolonluklar, basma, pazen, yünlü ve pamuklu elbiselik, gömleklik ve de her tür ihtiyaç ve giyime uygun, yerli malı kaliteli kumaşlar manifaturacı dükkânlarının raflarını süslerdi. Bursa'nın ipekli kumaş fabrikalarında üretilen harika renklerde pırl pırl, püfür püfür kaliteli ipekler de raflardaki yerini alırdı. Halkın ihtiyaç duyduğu desenli, desensiz yatak, perde, ev döşemesi, yastık kılıfı, minder, minder örtüsü, masa örtüsü perdelikler ve yöre kadınlarının kullandığı yazmalar ve Antep puşusu o yıllarda Taş Mağaza Sokak'taki manifaturacı dükkânlarında çok uygun fiyatlarla satılırdı. Her keseye uygun tekstil ürünü bulmak mümkündü. O yıllarda Türkiye'de hazır giyim üreten sanayi dalı yani konfeksiyon üretimi henüz ağırlıklı bir yere sahip olmadığı için manifaturacılık ve terziilik oldukça önemli ve revaçta mesleklerdi. Elazığ'da harika erkek ve kadın kıyafetleri diken, sanatının zirvesinde, mesleğinde ün yapmış birçok terzi olduğunu özellikle belirtmek isterim. Taş Mağaza Sokakta nitelikli dikiş diken Terzi Nişan da sokağın vazgeçilmez terzisiydi.

Bu arada Sümerbank kumaşlarının kalitesi konusunda unutamadığım bir anımı anlatmadan geçmek istemiyorum. Sene 1965, o yıllarda İngiliz kumaşları dünya çapında üne sahip. Ankara'da Fakülteden mezun oldum ve sınırlı bir bursla eğitim amacıyla İngiltere'ye gittim. Gitmeden önce babamın dükkânından getirdiği, Sümerbank üretimi canlı renkleri olan pamuklu bir kumaştan kendime bir gömlek dikmişim. Fazla kıyafetim olmadığı için o gömleği yıkayıp yıkayıp giyiyordum. O yıllarda İngilizlerde üstünlük kompleksi tavan yapmıştı. Kendilerini dünyanın efendisi olan üzerinde güneş batmayan Britanya İmparatorluğu'nun bir parçası olarak görür, özellikle bizim gibi az gelişmiş ülkelerden gelenlere karşı havaya girerlerdi. Bu durum ev sahibim Mrs. Son için de geçerliydi. Bir gün yine ülkesine methiyeler yazmak için bana, "Bizim İngiliz kumaşları çok kalitelidir. Bu gömleğin kumaşı da dikişi de çok güzel, sürekli yıkıyorsun hiç bozulmuyor, pırl pırl, hangi mağazadan aldın?" dedi. "Kumaşı Türk malı, gömleği de ben diktim"

diye yanıtladım. Yüzündeki şaşkınlık ifadesi görülmeye değeri. Aynı şekilde yabancı arkadaşlarımda da gömleğimin kumaşını beğendiklerini belirtmeliyim. Demem o ki Sümerbank kumaşları da en az İngiliz kumaşları kadar kaliteliydi.

Taş Mağaza Sokak esnafından muhterem babam tüccar Mustafa Anagür

Aslına bakarsanız Elazığ'da manifaturacılığa değer katan ve çekici kılan, tutum ve davranışları ile halka güven veren esnafın kendisiydi. Esnafın kişiliği kadim Elazığ'ın manevi ve ahlaki yerel kültürel değerleriyle şekillenmişti. Esnaf hayata karşı dürüst, tutarlı ve özgün bir duruşa sahipti. Aralarında muhterem babamın da bulunduğu Elazığ esnafı birbirini tanırdı, esnafın birbirine saygısı vardı, hayırhah nazarla bakarlardı. Komşu komşuya vaziyet almadan uyum ve dayanışma içinde çalışırlardı. Çarşıda farklı din ve mezhepteki esnafın etnik yapısı ulu orta dışa vurulmaz, yüzlerine söylenmezdi. Esnaf ayırım yapmadan birbirine "efendi" diye hitap ederdi. Örneğin; Mustafa Efendi, Emin Efendi, Şemsettin Efendi, Yakup Efendi, Ali İhsan Efendi. Aslına bakarsanız Taş Mağaza Sokak esnafı haysiyetli duruşları ile efendiliğin zirvesinde kimselerdi. Öncelikle babamın tüm dükkân komşuları olmak üzere o yılların Elazığ esnafı, rekabet, bencillik, çıkarıcılık, kazanma hırsı gibi tavır ve tutkularla bihaberdi. Tamahkâr değillerdi, kimsenin başkasının kazancında gözü yoktu. Geçimlerini sağlama yolunda kanaatkâr düşünce yapısına sahiplerdi. Taş Mağaza Sokak'ta alış-veriş, rahat bir ortamda yapılırdı. Müşteri esnafa, esnaf müşteriye güven duyardı. Esnafın dilinde yalan yoktu, davranışları da söylemleri de iyi niyetliydi. Çarşıda gürültü yapmak, tartışmak rastlanılan durum değildi. Sokak aynı saatlerde dolar aynı saatlerde boşalırdı. Akşam olunca herkes evinin yolunu tutardı.

Taş Mağaza Sokak esnafından tüccar Emin Özgül

Velhasıl o yıllar ticaret ahlakının zirvede olduğu yıllardı. Babamın dükkânının sağında Bitlisli Emin Özgül'ün, yani Emin Efendinin, solunda ise Çizmeciler'in dükkânı vardı. Komşuluk ilişkilerine yardımlaşma anlayışı hakimdi. Babam her sabah ilk sifhahını yaptıktan sonra gelen müşteriye bitişik komşusu Emin Efendi'ye ve diğer komşularına yönlendirirdi. Onlarda sifhah etsin diye. Çarşıda, adeta bir zamanların meslek birliklerine dayanan, tarihe mal olmuş ahilik müessesesinin ahengi yaşanırdı. Çarşı esnafı, yılda iki kez kumaş toptancılarına ürün siparişi vermek için İstanbul'a giderdi. İstanbul'a gitmek, haftanın sayılı günlerinde hareket eden uzun tren yolculuklarını gerektirirdi. Babam ve komşusu Emin Efendi birbirine değer verirdi, bazen İstanbul'a birlikte gider-birlikte dönerlerdi. O yıllarda Türkiye'de iletişim teknolojisinin geldiği noktada Elazığ'da, istisnalar dışında halkın telefon kullanımı ancak PTT'de mümkündürdü. Dolayısıyla Emin Efendi İstanbul'a yalnız gittiğinde, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde okuyan abimi görmeden dönmezdi, babama oğlunun iyi haberlerini getirir, onu memnun ederdi. Aydınlanmacı filozof Spinoza; "İyilikseverlik eğilimi, güven ve asalettir" der. Emin Efendinin bu davranışı da bir iyilikseverlik ifadesiydi. Babamın, çevre il, ilçe ve köylerden gelen, geçimlerini tarımdan sağlayan pek çok müşterisi olurdu. Yılın her mevsiminde yaptıkları alış-verişin karşılığını hasat mevsiminin ardından gelir, öderlerdi. Aralarında babamdan Elazığ'da okuyan çocuklarıyla ilgilenmesini isteyenler olurdu. Babam içtenlikle ilgilenirdi, harçlıklarını da eksik etmezdi. Yani o yılların esnafı hem iyilikseverdi hem de sosyal sorumluluk anlayışına sahipti.

O yıllarda İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde okuyan abim Ali Anagür

Taş Mağaza Sokak esnafının eğitime ve okumaya saygısı vardı, çocuklarını okuturlardı. Bizler o yılların çarşı esnafının çocukları olarak o çarşının rızkı ile büyüdük ve okuduk. Babamın dükkân komşusu olan esnaf çocukları arasından, iktisatçı, mühendis, hukukçu, kaymakam, profesör ve bürokratlar yetişti.

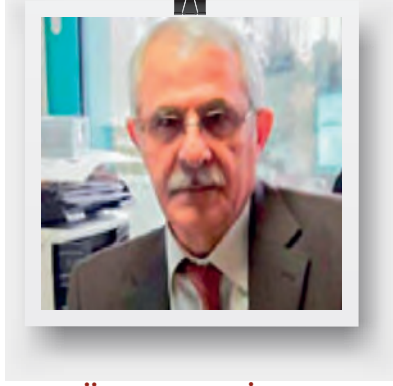
Kur'an: "Sana buyurduğu gibi dosdoğru ol" der, (Hud/112). Taş Mağaza Sokak tüccar esnafı da dosdoğru insanlardı, o babalar çocuklarına rol model oldular, bizler de o dosdoğru babaların gösterdiği yoldan yürüdük. O yılların Elazığ manifaturacı esnafı bu dünyaya güzel bir nam bırakarak veda ettiler. Hepsini saygıyla, rahmetle anıyorum.

Geçen uzun yıllara rağmen o sokak, muhterem babam, değerli dostları ve de raflarında renk renk, desen desen kumaşların yer aldığı sıralı dükkânlar bir sis perdesinin ardından süzülüp gelir düşüncelerime. Elazığ'da on bir yıllık okul süresince, önce babamın dükkânına yakın olan Atatürk İlkokulu'nda geçen beş yıl, ardından Elazığ Lisesi'nde okuduğum altı yıl boyunca dükkâna her gidişimizde, babam okul ihtiyaçlarımızı karşılamak için harçlık verir, bizi şefkatle uğurlardı. O sınımsız anlar soluk bir film gibi gözlerimin önünde canlandıkça, içten içe **Elazığ'ın altın yıllarında** o güzel günleri yaşamamın kaderin bir armağanı olduğunu düşünüyorum.

Selam olsun o yıllara ve o yılların dürüst Elazığ esnafına. Huzur içinde uyusunlar! Mekânları cennet olsun!

.....

(1) Bilimsel araştırma yazısı, Prof. Dr. Ahmet Karataş, Marmara Üniversitesi öğretim üyesi.

Öner DEMİREL

Orman Yüksek Mühendisi / Vakıf Kurucu Üyesi

ELAZIĞ'DA GELENEKSEL KIŞ HAZIRLIKLARI

Elazığ'da Harput'tan gelen bir alışkanlık vardı. Her ev yazın başlaması ile gelecek kış için yiyecek yakacak teminleri için girişimlere başlardı. Önce Haziran ayı içerisinde kışlık yakacak odun temini için piyasa araştırılır Bingöl Palu, Hozat meşe ormanlarından orman idaresince kesim yapılan odun depolarına taşınan yakacak odun satın alınır evlerin önünde Tunceli Bingöl Diyarbakırlı baltacılar sobalara sığacak büyüklükte kırılır mahzenlere ve kömürlüklere taşınarak istif edilirdi.

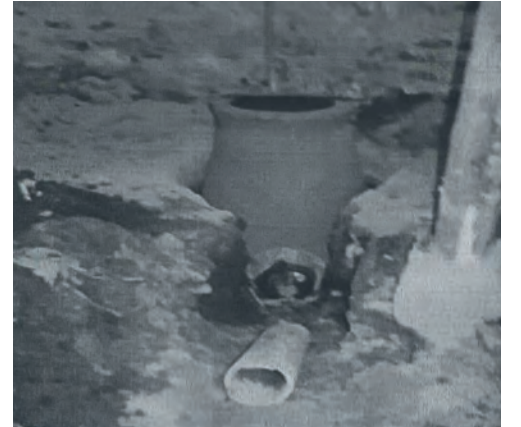
1950'li yıllarda evler genellikle odun sobalarıyla ısıtırdı. Sabahleyin soba yakılır, ev halkı kahvaltı yapar, sobanın sönmesiyle çıkan ateş sac mangalına ya da kürsü mangalına taşınırdı.

Soba sabah akşam yakılırdı, odun sobası çıtır çıtır ses çıkararak yanar üzerinde abdest almak için veya ihtiyaç için kullanılmak üzere güğüm veya bakır silindir kazanlarda su ısıtırdı. Kokusu olmayan yemekler ile çorba pişirildiği de olurdu. Akşamları kestane kebabı yapılıp yenirdi.

Bir süre sonra odun sobalarının yerini kömür sobaları aldı. Taş kömürü Zonguldak'tan gelir, ailelere tahsis edilirdi. Taş kömürü yetmez olunca linyit kömürü Bingöl, Siirt, Şırnak'tan getirilmeye başlandı. Bazı evler marangoz talaşı, odun kepeği ile ısıtırdı.

Kışlık yakacak temininden sonra yiyecek temini başlar, bulgur, un, döğme (göçü) temini için buğday satın alınır veya köyünden tarlasından gelenler buğdayı evlerine getirirlerdi.

Buğdayın taşı toprağı ayıklanır yıkanır, un yapılmak üzere değirmene götürülür, buğday için kazanlarda kaynatılır döğmelik değirmenlerde dövülerek evlere taşınırdı. Önceleri döğmelik kaynamış bulgur evlerde taş sokularda dövülürken sonraları değirmenlerde DİNK

Tandır başına yerleştirilen tandır
Yoncalık Köyü

Gelberi

adı verilen taşlarda dövülmeye başlanmıştır. Buğdayda ölçü olarak KİLE veya ÖLÇEK kullanılırdı. Bir kile 50 kg, bir ölçek ise 16 kg ağırlıkta olurdu. Ölçek kabı tahtadan yapılmış yarım silindir şeklinde ortasından daire çapı şeklinde yassı demir tutacak olan bir ölçü birimi idi. Genellikle kuru tahıllarda buğday, arpa, mercimek, nohut gibi ve ceviz ölçmede kullanılırdı. Köylere tartı aleti bulmak zor olduğu için bu ölçü birimi ile ölçme tartma yapılırdı.

Bulgurluk buğdaylar önceleri kolla çevirilen sonra elektrikli buğday makinelerinde çekilerek pilavlık, köftelik, simitlik (çok ince), çiğ köftelik olarak büyüklüklerine göre elenerek ayrılırdı.

Ayrılan bulgur çeşitleri toprak küplere veya kapaklı tenekelere konularak kilerlerde rutubetsiz kuru yerlerde saklanırdı.

Tüm bu hazırlıklardan sonra sonbaharın gelmesiyle 6 ay kış mevsiminde yenilmek üzere TANDIR EKMEĞİ ve KIŞLIK KAVURMA yapılmasına sıra gelirdi.

Yaz aylarında bahçelerde kurulan ocaklarda haftalık yenilmek üzere sac ekmeği veya FETİL EKMEK adı verilen yufka ekmeği yapılırdı. Bu ekmeğin fazla dayanmaz küflenirdi.

Kışlık ekmeğin yapılması aile için bir varlık meselesiydi. Kışlık tandır ekmeği yapmayan, çarşıdan fırın ekmeği alanlar için "Anam çarşı ekmeğine muhtaç olmuşlar" diye kadınlar aile adına üzüntülerini belirtirlerdi.

O devirde kapalı çarşıda merkezde somun francala çıkaran bir fırın ile çarşının güney çıkışında açık tırnak ekmeği ve uzun çekme ekmeği çıkaran ikinci fırın ile Gazi Caddesi ile Birinci Harput Caddesi'nin kesiştiği köşede Beşiktaş Fırını vardı.

Buğday değirmende öğütülüp un haline gelir, ihtiyaca göre yapılacak ekmeğin için hamur hazırlanırdı. Hamur akşamdan testlerde (büyük leğen) yoğurulur sonra hasavanlara alınır, erkekler ayakla yoğururlardı. Sabahleyin leğenlere konulan hamurlar pişirilmek üzere tandır başına taşınırdı.

İlk sulandırılıp yoğurulan una PİŞİRÜK adı verilirdi. Pişirük diğer unlarla karıştırılıp büyük leğenlerde testlerde hamur yoğurulurdu.

Tandır, bahçesi geniş evlerin arkasında ayrı bir göz oda olarak müstemilat şeklinde yer alırdı. Komşu Şakir Ağa'ların tandır başı Kasım ayında yakılır, sırayla tüm komşular ekmeğini yapardı.

Ekmeğin kadın kolay bulunmazdı. Koca şehirde bir kaç tane ekmeğin kadın vardı. Önceden ekmeğini bulup sözmek gerekiyordu. Ekmeğin kadınlar günlük yevmiye ile çalışırlardı. Ekmeğin kadının kendine özgü kıyafeti vardı. Sıcaktan korunmak için GEYME denilen kalın üstlük, altına karadon (şalvar) giyer başına kalpak takıp örtü ile sarar ellerine üzerini kaplayacak şekilde ELCEK denilen eldiven şeklinde koruyucu takardı.

Ekmeğin ekmeğin yaparken kullandığı üzerine yufkaları serdiği ahşaptan yufkalık kullanır, tandırdan pişen ekmeğini almak üzere EGİŞ denilen demirden yapılmış, bir ucu kanca, diğer ucu da yassı tabla şeklinde yapışan ekmeğini kazımak üzere kullandığı aleti vardı. Bu alet ile ekmeğin zaman zaman tandırın ateşini karıştırır harlamasını sağlardı. Ekmeğin yufkayı tandırın yüzeyine yapıştırmadan HELLE adı verilen sıvı halde sulu un ile yufkanın yüzeyini ıslatır, tandıra yapışmamasını sağlardı.

İlk baharda odun satın alınırken büyük kütükler ayrılır tandır yakılırken kullanılırdı. Tandır geceden meşe kütükleri ile yakılır ateşin köz haline gelmesi sağlanırdı.

Sabah erken komşu ve akraba kadınlar tandır başına toplanır iş bölümü yaparlar, bir kadın hamuru ekmeklik top haline getirir, merdane ile açan MERDANECİYE verir merdaneci de yufka haline getirmek üzere OKLAVACILARA verir. Tandır başında merdaneci oklavacı olarak akraba ve komşu kız ve kadınlar çalışırlar ev sahibi kadınlar getir götür işleri taşımaları yaparlardı. İşler imece usulü ile sırayla ekmek yaptırılar birbirlerine yardım ederek yapılırdı.

Sabah çıkan taze ekmek ile kahvaltı yapılır, öğle yemeği genellikle bir gün önceden hazırlanmış ekmek yapılacak gün pişirilen etli lahana sarması olurdu.

Ekmekçiye ne yersin diye sorulduğunda, "Anam lahana sarması olmasın da ne olursa olsun" derlerdi. Ekmek yapıldığı sürece her evin lahana sarması yedirmesinden bıkmışlardı. Bu arada ilginç konuşmalara da tanık olunuyordu. Tandır başında komşusuna yardıma gelen genç kıza: "Kızım gel lahana sarması ye" diyen komşulara "Ben yemim" diyince "Kızım neden yemisin?" diye sorulunca, "Yersem alışırım canım ister, babam et alamaz, biz sarma yapamayız" diye cevap vermişti. Bir tandır yakılmaya başlandı mı soğumadan günlerce komşular ekmek yapmaya devam ederlerdi.

TANDIR YAPILIŞI

Tandır 125-150 cm derinliğinde dip genişliği 100 cm üst genişliği 75 cm civarında olan bir küp olarak düşünebiliriz. Ağız kısmının dar olması ısı kaybını önlemek içindir. Ateş tuğlasından iki sıra şeklinde 10 cm aralıklı çift duvar olarak örüldükten sonra arası yine ısı kaybını önlemek için toprak ile doldurulur.

Tandırın altında bir kapak bulunur, buradan GELBERİ adı verilen bir alet ile biriken ateş külü boşaltılır. Tandır bahçe içerisinde asıl binadan ayrı müştemilat şeklinde yer alırdı. Bir kaç gün tandır yanar, ekmek yapılır, tandır sahibi tandırın bulunduğu müştemilat ana binadan ayrı olduğu için rahatsız olmazdı.

Mahallemizde bahçelerimiz arka arkaya yer alan binalardan Şakırağaların ve Çağatayların bahçelerinde müştemilatta tandır vardı. Ekmek yapacak aileler bu tandır sahiplerinden sıra alır, tandır ateşi sıcak iken peşpeşe ekmeklerini yaparlardı. Tandır sahipleri hayırlarına bedelsiz olarak tandırlarını komşularının hizmetine verirlerdi.

Ekmekğin Yapılışı

Önemli bir durum ekmekçi kadını ayarlayabilmek, getirtebilmektir. İki üç ekmekçi kadının bulunduğu şehirde, ekmekçi, kadın bulmak kolay değildir.

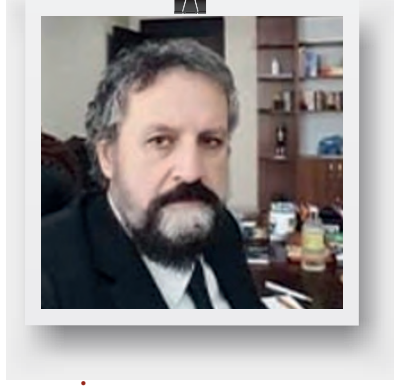
Tandırdaki önce açık yufkalar pişirilir, sonuna doğru TOP EKMEK adı verilen kalın küçük ekmekler ve çocukları sevindirmek için küçük yuvarlak ekmekler üzerine küncü (susam) serpilerek pişirilirdi. Bu top ekmekler fazla dayanmaz bir hafta içinde tüketilmesi gerekirdi. Aksi takdirde küflenirdi.

Açık yufkadan pişirilen ekmeklerin ilk çıkanları ile yufka açan kadınlar kahvaltı yapar sonra çıkanlar sinilere konur soğuduktan sonra evlerde mutfak veya kilerlerde tavandan dört kol ile asılan kurulu ahşap ekmek iskelesine istif edilirdi.

Evlerde fareye karşı kedi beslenmesine karşın fare olurdu. Ekmekler farenin ulaşamayacağı şekilde tavanlardan asılı iskelelere istiflenirdi. Ekmek iskelesi 3*4 veya 4*4 dikdörtgen kare veya daire şeklinde yapılmış ahşaptan yapılmış dört köşesinden iplerle yerden 1,5 - 2 metre yükseklikte tavana asılan platformlardı.

Ekmek pişirildikten sonra komşulara ve yakın akrabalara bir kaç yufka ve top ekme paket yapılarak gönderilirdi.

Ekmekliğe dizilen tandır ekmekleri her gün ihtiyaca göre birer ikişer alınır, ıslatılır, ekmek sepetinde temiz ekmek bezine sarılarak yenilmek üzere yumuşak olarak sofraya getirilirdi.

İhsan TARAĞCI

ELAZIĞ'DAKİ SİNEMA SALONLARI

İnsanlık 28 Aralık 1895 yılında ilk kez, kaydedilmiş hareketli görüntüleri **beyaz perdede** izleme imkânı bulmuş... Bahçeyi sularken yanlışıyla kendini islatan bahçıvanı, dumanlar içinde gara giren treni, hareketli bir biçimde seyretmek, izleyenleri çok eğlendirmiş... Daha sonraki yıllarda ise **hiç görmedikleri ülkeleri**, yabancı insanları ve onların **yaşam biçimlerini** tanımak seyircinin oldukça ilgisini çekmiş... Böylelikle sinema, tüm dünyayı kısa sürede etkisi altına almış...

Ülkemizde ise Fuat Uzkinay'ın Ayastefanos anıtının 14 Kasım 1914'te yıkılmasına ilişkin filmi "**Çekilen ilk Türk filmi**", Fuat Uzkinay da "**İlk Türk Sinemacısı**" olarak nitelendirilmiş...

Cumhuriyet'in ilanıyla beraber Türk toplum yapısında ciddi bir değişim yaşanmış... Cumhuriyet rejiminin başlaması, daha önce eşi benzeri görülmemiş inkılapların bir bir hayata geçmesi, toplumun hemen her alanında değişikliklere yol açmış, tiyatral kökenli çalışmalardan oluşan Türk filmlerini yönetmek ise Muhsin Ertuğrul'a düşmüş...

Türk Sineması 1963'ten itibaren renkli film üretmeye başlamış. 1966 yılında 241 filmle, dünya uzun metraj film üretimi sıralamasında 4. Sıraya yerleşmiş... Böylelikle Türk Sineması'nın Altın Çağı olarak nitelendirilebilecek **1960-75** yıllarının temelleri hazırlanmış...

Sinemanın kültürel dünyamda özel bir yer teşkil etmesi, zihnime derinlemesine nakşetmesi sanırım çocukluğumun ve gençliğimin Türk Sineması'nda **Altın Çağ** diye tabir edilen bu yıllara denk gelmesinden kaynaklanmaktaydı.

Öyle ki sinemaya gitmek 1960'lı ve 70'li yıllarda, Elazığ insanının da en etkin eğlencelerinden biriydi.

Sinema salonlarının genç yaşlı, kadın erkek, fakir zengin vb. ayrımı yapmaksızın yüzlerce insanı buluşturma gücü, sinemayı diğer eğlence sektörlerinden ayıran en önemli özelliği idi. İnsanların ailece bir etkinliğe katılması iletişim ortamını ve aile bağıını güçlendirirken, diğer yanı sıra da sinemanın topluca yapılan bir seyir kültürü oluşturmasını beraberinde getirmişti. Masal dinletileri, musiki geceleri, Karagöz, ortaoyunu, meddahlık, tiyatro ve sinema şeklinde süregiden bir temaşa sanatları geleneği de böylece devamlılık sağlıyor olmuştu. İnsanların sinemayla ve filmlerle olan birliktelikleri bu şekilde kültürel bir aktarımın yapılmasına ve film izleme eyleminin hayatın bir parçası haline gelebilmesine de olanak tanımıştı.

Sinema salonları o dönemler adeta kişinin hayâl dünyasının genişlediği, ruhunun yenilendiği devasa terapi merkezleriydi...

Elâzığ, o yıllarda sinema salonları açısından oldukça iyi bir durumdaydı. **Gölcük Sineması, Saray Sineması, Renk Sineması, Aile Sineması, Köşk Sineması, Yazlık Çiçek Sineması ve Yazlık Saray Sineması...** Tüm bu salonlar, şehrin merkezinde konuşlanmışlardı... Genelde ana arter konumundaki Gazi Caddesi'ne veya bu caddenin yakınlarına... Bir tek Aile Sineması İstasyon Caddesindeki Kapalı Çarşı'nın Kuzey cephesindeki sokakta bulunuyordu.

En çok film seyrettiğim sinema salonu olmasından mıdır? Mimari dokusunun etkisinden midir? Ya da seyirci kapasitesi bakımından en büyük salon olmasının ihtişamından mıdır? "Gölcük Sineması"nın yeri benim için ayrıydı.

Gazi Caddesinin merkezinde bulunan **Gölcük Sineması**, Eski Belediye binasından Heykel'e doğru gidildiğinde yolun sol tarafındaydı... Tam karşısında bir benzin istasyonu vardı... Sinemaya, Cadde'ye bakan dış kapıdan girilirdi. Dış kapının hemen sağındaki bilet gişesinden biletinizi alıp içeriye adımınızı attığınızda girişten birkaç basamak aşağıda geniş bir salon sizi karşılardı. 15 dakikalık film aralarında seyircilerin soluklandığı, tiryakilerin sigarasını tütürdüğü bir mekânla buluşurdunuz... Çeşitli meşrubat ve çerezin satıldığı açık bir büfe ve duvarlarında boy boy film afişlerinin çerçevesiz sergilendiği bir salonla...

Girişin hemen sol yanında bulunan demir korkuluklu bir merdivenle ikinci kata çıkılırdı... Yaklaşık iki yüz koltuklu modern bir balkonda burası... Köşe kısımlarından sinema sahnesine doğru uzanan ve U harfini andıran ince uzantılarıyla modern bir balkon... Üst kat, genellikle aileler için tahsis edilirdi... Yoğun ilginin olduğu filmlerde balkonda yer kalmaz, giriş katındaki yaklaşık altı yüz koltuklu ana salondan izlenirdi filmler... Balkon katından aşağıya inmek için ikinci bir merdiven daha vardı arka planda... Film bitiminde bu merdivenler

kullanılırdı genellikle... Ayrıca çıkış esnasında insan tahliyesini kolaylaştırmak için Yeşildere Sokağı'na açılan alternatif bir demir kapısı vardı sinemanın...

Hayâl dünyanın kahramanlarıyla ilk olarak Gölcük Sineması'nda tanışmıştım... "Kara Murat" ve "Tarkan" serilerini bu salonda seyretmişim...

Daha sonraları Gölcük Sineması'nda çarşamba günlerine özel "Kadınlar Matinesi" uygulaması başlatıldı... Gün gezmelerinin yerine geçti bu uygulama... Mahallenin kadınları toplu halde sinema seanslarına başladılar böylelikle...

Saray Sineması, eski Belediye binasının altındaydı... Gazi Caddesi'ne bakan geniş kanatlı mavi renkli ahşap dış kapısının devamında bilet gişesinin sol köşede konumlandığı ve vizyondaki film afişlerinin asılı bulunduğu ara bir hol vardı. İkinci bir kanatlı kapıdan geniş bir salona girilirdi... Dikdörtgen şeklindeki bu salon da bilindik bir şekilde duvarları film afişleriyle döşenmiş haldeydi... Salonun girişinin tam karşısında, kızaklı penceresinden satış yapan kapalı bir büfe bulunurdu. Bu büfenin hemen yanındaki dar koridordan tuvaletlere ulaşılırdı.

Dinlenme salonunun sağ tarafındaki çift kanatlı kapılardan (tahminimce iki adetti) seyir salonuna girilirdi... Bu kapılar içeriden kadife perdeler ile kaplıydı... Film başladığında dışarıdan ışık sızmasını önlemek amacıyla alınmış bir tedbirdi o zamanlar...

Saray sinemasının seyir salonu bilinen diğer salonlardan farklıydı... Yaklaşık üç yüz koltuklu salonunun en arka kısmında iki katlı loca grubu vardı. Her katta, 6 veya 7 locanın bulunduğu ve her biri 4 seyirci kapasitesine sahip özel bölümlerden oluşuyordu... Bu sinemanın tahliye kapıları da Kilis Kebap Salonu'nun bulunduğu sokağa açılıyordu...

Saray sinemasının önemli bir farklılığı da genellikle yabancı filmler getirmesiydi...

Yazlık Saray Sineması, Gazi Caddesinden Tuncay Sokağına girildiğinde hemen elli metre ötede sağ taraftaydı... Giriş kapısı da bu sokak üzerinde olan, uzun cephesine ait duvarlarının Vali Fahribey Caddesi'ne baktığı yaklaşık 300 seyirci kapasiteli bahçe formunda bir yazlık sinemaydı... Yürürken yere serpilmiş beyaz çakıl taşlarını hissederdiniz ayak tabanlarınızda... Sulanmış toprak kokusunu çekerdiniz göğsünüze yer yer... Duvar kenarlarında ise kendiliğinden bitmiş otları görürdünüz...

Tuncay Sokaktaki giriş kapısının üstü, renk renk ampullerle süslüydü sinemanın... Mavi, kırmızı, yeşil, beyaz... Kapının sağ bitişiğinde ise bilet satış gişesi vardı, parlak sarı ışıklı "Edison" ampulle aydınlatmalı... Gösteri saatlerine yakın zamanlarda oldukça hareketlenirdi sinemanın önü seyyar satıcılarla... Çerezçiler, hıyarcılar, erikçiler, dondurmacılar...

Yazlık Saray Sineması'nın duvarları, yetişkin bir insan boyundan oldukça yüksekti... Dışardan bakıldığında sinema perdesinin üst kısmının çok az bir bölümü görünüyordu... Ya da bana öyle geliyordu o zamanlar... Dış cephesi sarıya çalan bir renk ile boyalıydı duvarların... Sevimli bir mekândı Yazlık Saray Sineması...

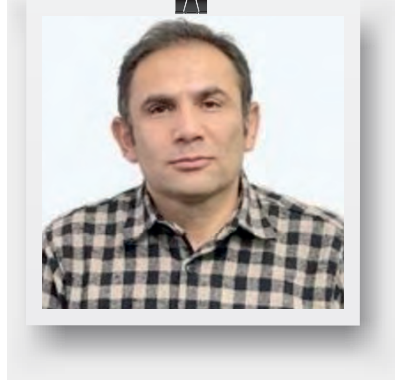
Ket vurma, öğrenme psikolojisinde **zihindeki** bilgilerin **karıştırılması** olarak ifade edilen bir kavramdır.

"Bir bilginin bir diğerinin hatırlanmasını engellemesi veya bozmasıdır" diye de tanımlanabilir...

Günlük yaşantıdan pek çok örnek verilebilir bu duruma... Örneğin, yeni düzenlenmiş bir dolapta yeri değiştirilmiş eşyaların eski yerlerinde aranması gibi... Ya da araba kullanmaya düz vitesle başlamış birinin birkaç yıl sonra otomatik vitesli bir arabayı kullanmaya başladığında, düz vitesli araba kullanıyormuş gibi bir dizi gereksiz hareketlerde bulunması yahut da bunun tam tersi gibi...

Bu örneklerle özelliksiz yeni binaların eskiye dair kültür mekânlarının yerini alıp bu değerlerin hatırlanmasını engellemesi veya zihni bozmasını da ekleyebiliriz.

Tıpkı Yazlık Saray Sineması'nın Koloğlu Çarşısı'na yerini bırakıp diğer sinema salonlarının kaderine benzer yitip gitmesi gibi...

Avukat Cem BAYINDIR

HARFLERE CAN VEREN SANATÇI; MÜMTAZ SEVİNÇ

Çocukluğumda radyo tiyatrosu ya da arkası yarın adıyla dinlediğim radyo oyunlarındaki sesler bugün bile kulaklarımdadır. İnanılmaz bir diksiyon, doğru bir Türkçe, doğru vurgular ve güçlü ses tonlarıyla kimler yoktu ki...

Kâmuran Usluer, Kâmran Yüce, Kerim Afşar, Toron Karacaoğlu, Ali Ejder Akışık, Beyhan Saran, Birsan Kaplangı, Cüneyt Türel, Erol Kardeseci, Işık Yenersu, Rüştü Asyalı, Alev Sezer, Afif Yesari, Tijen Par, Tomris Oğuzalp, Agâh Hun, Alpay İzbrak, Ani İpekkaya, Bedia Muvahhit, Bilge Zobu, Arsen Gürzap, Sezai Aydın, Jeyan Mahfi Ayrıl, Necdet Mahfi Ayrıl, Mazlum Kiper, Soner Ağın, Kerem Yılmaz, Çetin Tekindor, Adalet Cimcoz ve Mümtaz Sevinç...

İşte, yaşamımızda yer etmiş, kulaklarımızdan silinmeyecek bu seslerden biri de tiyatro, sinema, dizi oyuncusu ve seslendirme sanatçısı **Mümtaz Sevinç**'ti.

Bundan 16 yıl önce, 24 Ocak 2006'da yitirdiğimiz Sevinç 9 Şubat 1952'de **Elazığ**'da **Sürsürü Mahallesi**'nde doğmuş, daha çocuk yaşlarda Ankara Devlet Tiyatrosu'nda oyunculuğa başlamış, Hacettepe Üniversitesi Fizik Mühendisliği bölümünü bitirmiş, nükleer fizik alanında yüksek lisans eğitimi görmüş; sonradan yönünü tiyatroya çevirmiş; devlet tiyatrolarında, özel tiyatrolarda, dizi, sinema filmlerinde oynamış, yüzlerce yabancı filmde başrol oyuncularını seslendirmiş ve radyo tiyatrolarında görev almıştır.

Özellikle, **Nâzım Hikmet**'in şiirlerini inanılmaz güzellikte okuyan, Mümtaz Sevinç, yabancı sinema filmlerindeki dublajlarda **Antony Hopkins, Michael Douglas, Michael Landon, Don Johnson, Steve McQueen, Steve Martin, Paul Newman, Alain Delon, Jean Paul Belmondo** gibi oyuncularını seslendirmiş ve sesi bu yabancı sanatçılarla özdeşleşmiştir.

<https://www.youtube.com/watch?v=vRfRrHUEKI&t=289s>

Eğitimi sırasında Ankara Birlik Tiyatrosu'nda tanıştığı **Vasif Öngören**'in desteğiyle tiyatro sanatını meslek edinmeye karar verip, bir süre **Nisa Serezli-Tolga Aşkiner Tiyatrosu**'nda, 1978 yılından sonra da Ankara Devlet Tiyatroları'nda görev aldı. 1994'te İstanbul Devlet Tiyatroları'nda çalışmaya başlayan Sevinç, Nazım Hikmet'in "**Ferhad ile Şirin**" oyunundaki rolüyle "En İyi Erkek Oyuncu" ödülünü kazanmıştır. .

Ankara Devlet Tiyatrosu'nda, İstanbul Devlet Tiyatrosu'nda, özel tiyatrolarda yüzlerce oyunda önemli roller oynayan Mümtaz Sevinç'in oyuncu olarak görev yaptığı birçok da sinema ve dizi filmi vardır. Ama onun en bilinen özelliği insana huzur veren inanılmaz ses tonu ve dile olan hakimiyetidir.

Baba filminde, **Miami Vice** dizisinde, **San Francisco Sokakları**'nda (Müfettiş Steve Kell) dizisinde, **Köle Isaura**'da, **Bonanza**'da (Küçük Joe Cartwright), **Küçük Ev**'de (Charles Ingalls), **Dallas**'ta (Küçük Joe) tüm seslendirdiği kişiler onunla Türk insanının gönlüne, hafızasına yerleşmişlerdir.

Nebil Özgentürk'ün "**Bir Yudum İnsan**" adlı belgeselini seslendirdiği dönemde bu belgeselin tanınması ve sevilmesinde de büyük katkısı olmuştur.

2000 yılında İstanbul'da "**Düşün Sahnesi**" adıyla kendi tiyatrosunu kurmuş ve ilk olarak da Nazım Hikmet'in yaşamına giren üç kadın, **Münevver, Piraye** ve **Vera**'ya yazdığı şiirlerinden derlenen "**Bir Çift Sözümüz Var Aşka Dair**" adlı tek kişilik oyunu sahnelemiştir.

"Bu derlemeyi yaptığımız zaman çok başka türlü bir şey çıktı karşımıza. Elbette Nâzım tartışmasız çok büyük bir şair. Ama şiirler arka arkaya geldiğinde bambaşka biçimde, çok daha görünür hale geldi. Bu kadar sahici, umutlu büyük bir sanatçıyla karşı karşıyaydık. Coşkuları, umutları, heyecanları, aşkları çok sahici. Bu oyunu oynarken parçalanacağım herhalde. Böyle bir oyunu seyretmek de izleyici açısından hem çok keyifli hem de çok zor. Yani seyircinin işi de öyle kolay değil."

<https://www.youtube.com/watch?v=FjxS8piooNO>

Söz ettiğim gibi, 1970'lerdeki dizileri en çok sevmemizin ve anımsamamızın nedenlerinden biri Mümtaz Sevinç'in etkileyici, yumuşak, sıcak ve karizmatik sesiydi. Gerçekten de onun sesi, oyunculuğundan öne çıksa da sanatçının profesyonel mesleği tiyatro oyunculuğudur.

Köy Enstitüsü mezunu öğretmen babası **Azmi Bey**, onun mühendis olmasını istediğinden Hacettepe Üniversitesi'nde fizik mühendisliğine girdiğini ve burayı bitirdiğini söyleyen Sevinç, çocuk yaşlarda Ankara'ya taşınmalarını ve tiyatroya ilgisinin başlangıcını şöyle anlatır:

*"Şivemle okuldaki arkadaşlar dalga geçiyorlardı Ankara'ya geldiğimde. Kırk bir Türkçeyle konuşuyordum. Mahallemizde bir tiyatrocunun abimiz vardı; **Nurtekin Odabaşı**. Bir oyunda birdirbir atlaması gereken çocuğa ihtiyaç varmış. Daha 10 yaşındaydım. Beni aldı tiyatroya götürdü. O zamana kadar hayatımda hiç tiyatro izlememiştim. Böylece ilk gittiğim tiyatrodaki sahnede birdirbir atlayarak tiyatroya başladım. Çocuk gözümle o dünyayı çok sevdim. Onlar da beni sevdiler. Ertesi yıl Peter Pan adlı çocuk oyununda bana bayağı önemli bir rol verdiler.*

Ama ben bu arada müthiş bir şekilde Türkçemi düzeltme çabasına girdim. Babam öğretmen olduğu için Türkçeye özen gösterme çabası vardı evde. Ama buna o kadar eğilmiyordum. Çünkü Elazığ'da böyle bir ihtiyaç yoktu. Ankara'ya gelince bunun ciddi bir çabasına girdim ve bir çocuk oyununda önemli bir rol üstlendim. Aynı yıl Ankara Radyosu Çocuk Saati sınavına girdim ve kazandım. Burası çok iyi bir kurumdu. Çok iyi bir eğitim aldım."

<https://www.youtube.com/watch?v=1bMRLsYaQ38>

Lise öğrenciliğinde Gazi Lisesi'nde ilk boykotu yapanlardan, organize edenlerden biri olduğunu belirten Mümtaz Sevinç, üniversitede de siyasal çizgisini sürdürmüş ve Dev-Genç'li olmuştur.

12 Mart sonrası Ankara Birlik'ten **Vasif Öngören, Halil Ergün, Mustafa Alabora, Erdoğan Akduman** gözüaltına alınınca, kendisi de bir süre takibata uğramıştır. Bu dönemde işsizliğin getirdiği krizde Nisa Serezli-Tolga

Aşkîner Tiyatrosu'ndaki "**Nalınlar**" oyununda konuk oyuncu olmuş, **Tuncer Necmiođlu** ve **Yılmaz Onay** ile birlikte "**Oyuncular Birliği**"ni kurmuş, sonra da Ankara Devlet Tiyatrosu'na girmiştir.

Nebil Özgentürk'ün dediği gibi, çok başarılı bir aktör, sıcak yüreği, gülümseyen yüzü ile sevenlerinin sıkı dostu olan Mümtaz Sevinç unutulmaz ve efsanevi sesi sonsuz değin kulaklarımızda dolaşacak...

Sözlerimi, yakın arkadaşı değerli ozan **Abdullah Nefes**'in onun için yazdığı şiiriyle bitiriyor, onu rahmet ve saygı ile anıyorum:

OYUN BİTTİ AKTÖR SELAMDA

- Mümtaz Sevinç için -

Ölümü onun
Suda yansımadır
Yaratışın.
Sesin duvar sesine
Ulanmasıdır.
Ve eski
Giysi
Dolaplarında
Çürümesidir alkışların.
Ölümü
Onun
Buzdaki çığlığıdır
Ađlayan maskenin.
Gülen zulmüdür
Şanoda
Gölge insanın.
Gözün göze deđdiđi an
Bin yüzün
Canlanışdır yeniden
Derinden.
Ölümü
Onun
Bir armađandır
Sessizliđe
Kendinden.
Çığlık çığlığa
Kan damlasına
Dönüşüdür aşkın.
Ardında
İnik zaman
Adlı perdenin.

KAYNAKÇA:

- 1) <http://www.radikal.com.tr/2000/11/05/yasam/01bir.shtml>
- 2) Cumhuriyet gazetesi, 26 Ocak 2006, sayı 29331, s 14,
- 3) https://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCmtaz_Sevin%C3%A7
- 4) <https://t24.com.tr/haber/nebil-ozgenturk-mumtaz-sevinci-aniyor-hayat-bir-istirap-sarkisi-gibi-gelip-gecti-sevinc-icin,447469>
- 5) M. Sadık Aslankara, Cumhuriyet gazetesi kitap eki, 9 Şubat 2006, sayı 834, s 31.

Yücel ÇAKMAK

BELEK GAZİ'NİN İSMİ NİYE YOK?

Küçükken Harput'taki Balak Gazi Heykelini her gördüğümde Harput'un bir Fatih olduğunu düşünüp hayatını hep merak etmişimdir.

Büyüdükçe önce Harput'taki o yerin isminin "Balakgazi Parkı" olduğunu o heykeli yapanın kişinin ise Nurettin Orhan (Deli Nuri)'in olduğunu öğrendim. Liseyi bitirdikten sonra heykelin yapılış hikayesini ve Balak değil de BELEK olduğunu öğrendim.

Yaşımız iyice olgunlaştıktan sonra Belek Gazi hakkında iyice bilgi sahibi olmaya başladım. Belek Gazi, Harput'un Fatih Gakgoşların da atası olduğunu iyice kavradım. Öğrendiklerim hakkında kısaca bir özet geçeyim

Halk arasında Balak Gazi diye anılan Belek Gazi'nin tam adı Nûrüd Devle Belek bin Behram Bin Artuk'tur. Selçuklu Sultanı Alparslan'ın Malazgirt savaşındaki ünlü komutanlarından Artuk Bey'in torunudur. Doğum tarihi bilinmemektedir. Harput'un girişindeki Balak Gazi Parkı'nın üst tarafında yer alan Balak Gazi heykeli, İslam ve Türk tarihine kahramanlıklarıyla damga vurmuş, büyük komutan Belek Gazi'ye aittir.

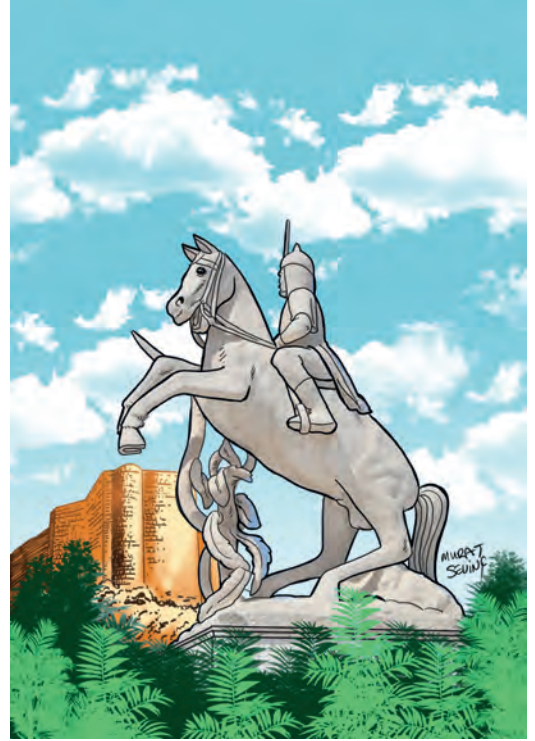
Belek Gazi heykeli, 1965 yılında bu büyük ve saygıdeğer komutanın aziz hatırasına ithafen, heykeltıraş Nurettin Orhan'a yaptırılmıştır. Haçlı

ordularıyla yaptığı savaşlarda gösterdiği kahramanlıklar ve cesareti nedeniyle yaşadığı dönemde, İslam dünyası için çok önemli bir ünvan olan Nûrû'd Devle (Devletin Nuru) ünvanı verilmiştir.

Geçenlerde yine aklıma takılan bir soruya cevap aradım. Belek Gazi'nin ismi neden Elazığ'da sadece bir parka ve okula verilmiş, aslında bir mahalleye verilebilirdi.

Battalgazi Gazi'nin ismi Malatya'da ve Osman Gazi ismi ise Bursa'da merkez ilçeye verilirken, Harput fatihi Belek Gazi'nin ismi dev heykelinin bulunduğu küçük bir parka verilmesi şaşkınlıkla karşılandı. İşin enteresan yanı ise bu isim resmi olarak değil halk tarafından konulmuş olması. Bir tek resmi olarak Belek Gazi'nin ismi bir okula Balak-gazi olarak verilmiş.

Belek Gazi, Harput'un en önemli simgelerinden olup, Belek Gazi adı Harput ile özdeşleşmiştir. 1122 yılında Urfa Kontu Josselin'i, Birecik senyörü Galeran ve 1123'te onu kurtarmaya gelen Kudüs Kralı Baudouin'i ve şövalyelerini esir ederek zincire vurdu ve hepsini Harput kalesinde hapsetti. Büyük Selçuk Sultanı tarafından "Müslüman Orduları Başkumandanı" tayin edildi. Kendisine "Gazi" ünvanı verildi. 1124 yılında Suriye'de, Membic Kalesi'nin kuşatması esnasında kaleden atılan bir okla şehit düşmüştür. Halep'te bulunan Hz İbrahim Makamı'nın yanına defnedilmiştir. Büyük tarihçi Prof. Mükremin Halil Yinanç diyor ki: "Balak bütün ömrünü gaza ve cihad içinde geçirmiş, ülkesinde emsalsiz bir sükun ve asayiş temin etmiş, adalet ve kanunu hakim kılmış, dindar ve mütevazi bir emir idi. Ölümü, Müslümanlık ve Türklük için hakiki bir ziya ve musibet olmuş ve mağlup olmaya başlayan Haçlıların

yeniden kalkınmalarına sebebiyet vermiştir. Haçlılar böyle korkunç ve galip bir düşmandan kurtuldukları için çok sevinmişlerdir. Balak, yalnız Suriye tarihinde değil, Anadolu tarihinin seyir ve cereyanı üzerinde de tesir icra etmiştir.»

Elazığ'a yeni yerleşim yerleri kuruluyor. En son kurulan TOKİ konutlarının bulunduğu Yemişlik ve Bizmişen köylerinin bulunduğu bölgeye "Güneykent" adı yerine "Belegazi" ismi koyulabilirdi.

Veya Holpenk'de kurulan TOKİ Konutlarının bulunduğu bölgeye "Belegazi" ismi verilerek, 44. Mahallemiz oluşturulur. Bu arada 43. Mahallemizin Hankendi olduğunu da buradan duyuralım.

Söz Belek Gazi'nden açılmışken anıt mezar olayını da gündeme getirmek gerek.

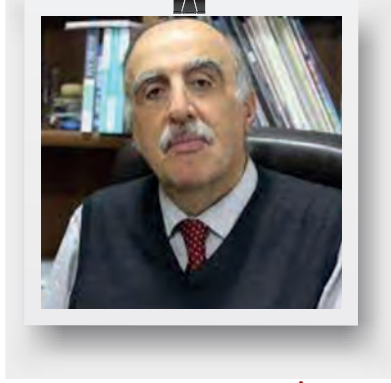
Belek Gazi 6 Mayıs 1124 yılında ise Menbic kalesini kuşatırken göğsüne isabet eden bir okla şehit düşmüştür.

Haçlılar'a karşı kazandığı eşsiz zaferlerle Müslümanların gönlünde taht kuran Gazi Belek'in naaşı Halep'e getirildi ve Hz. İbrâhim'in makamı önüne defnedildi. Hıristiyanlar'ın korkulu rüyası haline gelen Belek Gazi'nin ölümü bütün İslâm âlemini mateme boğdu.

Aslında Belek Gazi'nin hayatını bir bölümü sinemaya da aktarılabilir. Özellikle Malatya Melikesi Ayşe Hatun İle Belek Gazi'nin İzdivacı bir sinema filmi olur.

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan, 1107 yılında Büyük Selçuklularla giriştiği taht mücadelesinde hayatını kaybettiği için Eşi Ayşe Hatun, Malatya'da oğlu Tuğrul Arslan'ın padişahlığını ilan etti. I. Kılıç Arslan'ın büyük oğlu Şahinşâh da 1109 yılında başkenti Konya'da padişahlığını ilan etti. 1112 yılında kudretli Artuklu beyi Belek, Palu ve civarında bir beylik kurmuştu. Ayşe Hatun, Anadolu Selçuklu hanedanının diğer Üyeleri ile Danişmendliler ve Haçlılar karşısında Malatya'yı ve ürünlerini korumak amacıyla 1113'te Belek'e ait olanların ondan çocuğunun atabeyi olmasını rica etti. Tuğrul Arslan'ın atabeyliğini kabul eden ve Ayşe Hatun ile bir izdivaç gerçekleştiren Belek, Malatya ve Harput'u hakimiyeti adına alarak Harput Artukluları Beyliği'ni kurdu. Bu süreçte Mengücekliler, Ermeniler ve Haçlılara karşı amansız bir mücadele verdi. Belek Gazi'nin 1124 yılında Menbiç'te şehit düşmesi üzerine yeniden dul kalan Ayşe Hatun, Malatya'yı Danişmendlilere teslim etmek zorunda kaldı.

Belek Gazi'nin kıymetini pek bilememişiz. Harput'taki o anıtta olmazsa Belek Gazi'yi belki de unutacaktık.

Bedrettin KELEŞTİMUR

EMPATİ ÜZERİNE

Empati sözlükte, **“Kişinin kendisini başka bir bilincin yerine koyarak, söz konusu bilincin duygularını, isteklerini ve düşüncelerini, denemeksizin anlayabilmesi becerisi”**

Empati ile ilgili Tolstoy’un nefis bir tespiti, **“İnsan acı duyabiliyorsa canlıdır. Başkasının acısını duyabiliyorsa insandır.”**

Empati, müthiş bir tefekkür... Empati kurarak ancak, **‘olayları anlayabilirsiniz’**

Şu atasözümüzü her birimiz biliriz; **“İğneyi kendine, çuvaldızı başkasına batır!”**

Acı/ veya acıları nasıl duyabilir ve de anlayabiliriz?

Empati yapanların, **‘gözü, gönlü ve basireti açık olacaktır’** Kalbi katılaştanlarda, **‘empati yapamazlar’** Bir zalimden, bir zorbadan, **‘empati’** beklemeyiniz!

Allah dostu kim olabilir; **‘hislerinize tercüman olandır’**

Allah Resulü (sav) buyuruyorlar; **“Sizden biriniz, kendisi için arzu edip istediği şeyi, din kardeşi için de arzu edip istemedikçe, gerçek anlamda iman etmiş olamaz!”**

İslam öyle ulu bir din ki, **‘kıskançlığı’** ortadan kaldırıyor. Sürekli tefekkür halinde, **‘nefis mücadelesi’** yaptırıyor. Kin, nefret, haset gibi kavramlar, **‘hakiki müslüman’ın hayatında yoktur’**

Fatih ile ilgili o meşhur hikâyeyi bilirsiniz; **“Komşum henüz siftah etmedi...”** Kalan alış-verişi komşumdan yapınız!

Günümüzde hiç yaşadınız mı?

Kendilerine getirilen önemli bir makam teklifi karşısında; **“Filan zat benden daha bu makama layıktır!”** diyebilecek bir kahraman. Bizim sevdamız nedir; **“en iyisini ben bilirim-ben yaparım!”** keyfiyeti

Allah Resulü (sav) ne buyuruyorlar; **“Kendi iyiliğimizi ve çıkarımızı istediğimiz gibi, başkalarının da iyiliğini ister, çıkarlarını gözetirsek ortada fenalık kalmaz!”**

Lütfen, **‘irade sahipleri’** bu empatiyi yapsınlar... Toplumda, **‘ötekileştirmeyi’** inancımız reddediyor.

Siyasette sıklıkla telaffuz edilir; **“benim kötüm, başkasının iyisinden daha evladır!”**

Böyle bir mantık olabilir mi? Varsa- Yoksa **‘adalet ve ölçülere’** dikkat edeceğiz!

Büyük bir gayretle, **‘terazinin ibresini...’** koruyacağız!

İşte sizlere, **'huzura ve güvene çıkan yol...'**

Hakiki Müslüman'ın kimliğinde neler vardır; **"Saygı, sevgi, hoşgörü, güven, emniyet, dürüstlük..."**

Dikkat ederseniz; **"güveni inşa eder, iletişimi güçlendirir."**

Empati, **"insanları birbirine yakınlaştırır, iyileştirir"** Empati, **rahatsızlıkları tedavi eder!**

Necip Fazıl Kısakürek şöyle der; **"Ağlayabilseydiniz, anlayabilirdiniz."**

O aşılacağı, rahmet taşıyan bulutları tefekkür ettiniz mi?

Onun ağlayışı, **'çorak topraklara/ çorak gönüllere'** Oruç için ne derler; **"empatiyi artırır!"**

Oruç da, **'açlığı...'** yaşarsınız; Fakirin, yoksulun, kimsesizin sofrası gözlerinizin önüne gelir.

Sürekli paylaşılır; **"kendini önce onun yerine koy, öyle düşün"**

O düşünce sizlere farklı dünyaları, farklı iklimleri hissettirecektir.

Bu millette, sağduyu ve toplum dokusu niye güçlüdür? **"fitre ve sadaka sosyal ilişkileri güçlendirir"**

Sohbetimizde çok farklı kavramlar karşımıza çıkıyor; **"Anlayışla göreni, anlayışla karşılarlar!"**

Bir kişiyi saatlerce dinlemek, **'beyin işidir'** O kişiyle **'empati kurmak'** gönül işidir

Allah dostları veya Kamil insanlar için ne deriz; **"Hak yolcusu, gönül insanları..."**

La Edri ne diyorlar; **"Barış ucuz, barış için sadece vicdan, empati ve sevgi lazım!"**

Sürekli gerilim politikalarında, **'empati...'** yok edilmiştir.

Uzun yıllar devam eden, **'soğuk savaş yılları...'** buna örnektir.

Kış mevsiminde en fazla nelerden şikâyet ederiz; **'kardan, buzlanmadan...'**

Konfüçyüs ne diyorlar; **"Evinizin eşliğini temizlemeden, komşunuzun damındaki karlardan şikâyet etmeyiniz!"**

Bu ülkede sıklıkla, **'değişimden'** söz ederiz.

Bizler, hayat felsefemizde, **'değişimin neresindeyiz?'**

Mahatma Gandhi ne diyorlar; **"Dünyada görmeyi istediğiniz değişimin kendisi olunuz!"**

85 milyon insan, **'adaletten, güzel ahlaktan, dürüstlükten...'** bahseder;

Bizler, **'güzelliklerin, iyiliklerin, erdemli davranışların'** neresindeyiz?

Bu konular da, sürekli **'empati yapanlar'** var mı?

H. Murakami, **"İnsanı insan kılan özellik, empati yeteneğini geliştirmiş olmasıdır"**

Empati Kavramını, okullarımızda verimli şekilde geliştirelim!

İnsanımız, hayatı daha iyi yaşayabilmek için **'empati kursunlar'**

Mevlana, **"Ne kadar bilirsen bil, anlatabildiklerin, karşındakini anlayabileceği kadardır..."**

Bizim en fazla kullandığımız iki sözcük; **"şefkat ve merhamet!"**

Daniel Goleman'ın bu konuda güzel bir tespiti var; **"Şefkat empatiye dayanır, empati de, başkalarına odaklanmayı gerektirir."**

Davranış, bir sosyal iletişimdir... Davranış bir ilim dalıdır; **"tebessüm, kibarlık, dilde yumuşaklık..."** Bizler, karşımızdaki insanlardan böyle bir davranış bekleriz; beklediğimiz ve arzuladığımız davranışı bizler de uygulamalıyız.

Yakarışımız da, **"Yer ehline ve gök ehline bizleri sevdir!"**

Her hâlükârda, **'sevgi tohumunu...'** saçmalıyız!

Yusuf Has Hacip ne diyorlar; **"Bütün işini gücünü anlayış yolu ile yap; eline geçen zamanı israftan bilgi ile koru."** Sosyal huzura, barışa giden yolda, **'bilgi, hikmet, marifet ve anlayış'** vardır

Empati, **'duygudaşlık'** Akli, fikri, zihni, vicdani paylaşım yolunu mutlaka açmalıyız...

Birbirimizi, **'anlamaya götüren yollarda'** buluşmalıyız.

BİZ BU ŞEHRE SEVDALİYİZ
Bedrettin KELEŞTİMUR

Seni sevmeyen, yol ver; varsın gitsin
Kendi suyuna, hevesine ersin
Toprağın kokusu içimde tütsün!
Ey Bedri, **şehrinle daha gür, hürsün!**

Ey Şehir! Seni karşılıksız sevdim
Makam, rütbe isteyenleri yerdim
Acın, feryadın yüreğime işler;
Yoluna ahde vefa postu serdim

Suyun, hamurun herkese aş olmaz
Sevdanla yanmayanda ateş olmaz
"Elâzığ merttir, yiğit, gözü perk"
Seni hayal etmeyende düş olmaz!

Elâzığ derim, koşarım yoluna
Sevdanla, bakmam sağına soluna
Havasında, toprağında büyüdüm
Baş koymayana yanarım yoluna!

Ben bu şehrin nesiyim?

Gecesi, gündüzü, kahır, **divanesiyim**
Hecesi, nicesi, dert yüklü hanesiyim
Sesi, sözü, sohbeti, vicdanlarda banisiyim
El açan yüreklerin, Hak diyen çağrısıyım
Kelimesi kelimesine sevda dilekçesiyim

Sözüm odur havasının, suyunun yangınıyım
Her ikilemin, karanlık düşlerin sancısıyım
Mazlumların, masumların dert ortağı hancısıyım
Ey Şehir! Sana gönül verenlerin bendesiyim
Kelimesi kelimesine sevda dilekçesiyim

Ne yılan kusmuğu, sivri dillerin himayesiyim
Ne mahşere azığı olmayanların sermayesiyim
Huzur veren nimetin, gayretin de gayretiyim

Adil yüzlü erdemli şehrin, hamiyetin hamisiyim
Kelimesi kelimesine sevda dilekçesiyim
Ben bu şehrin nesiyim?

Hecesi, nicesi, hafızalarda ki mazisiyim
Sabrı, sükûtu, selameti, sadakati, şahidi, gazisiyim
Kâğıdı, kalemi, hatırası, çile yolcusu yazısıyım
İlim, kültür, irfan, hikmet ırmağının sızısıyım
Kelimesi kelimesine sevda dilekçesiyim

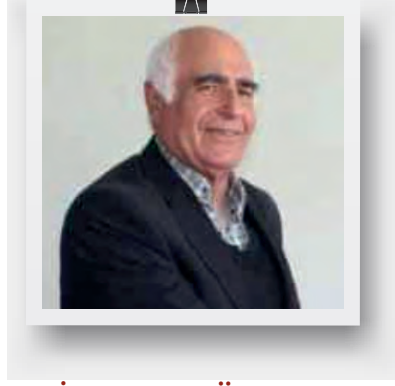
Rahmetli Fethi Gemuhluoğlu'na ithaf ettiğimiz bir şiirimizde, âleme şöyle sesleniyoruz;

“Ben fakir, Ben hakir, Ben kimsesiz,
Bütün **çıgıllıkların yurduyum!**
Ben sabi, Ben sefil, Ben derbeder,
Bütün **divanelerin yurduyum!**
Ben masum, Ben mağdur, Ben çilekeş,
Bütün **viranelerin yurduyum!**
Ben kırık, Ben dökük, Ben yıkık,
Bütün **gönüllerin yurduyum!**
Bir gönül yapmaya geldim!
‘Bin ah!’ İştittim
Ben **‘binlerin Ahı’yla,**
Taht kuranların, **masumların yurduyum”**

Kale'm, ne ala bir yurttur içimde.
Raks eder dizeler, âlem içimde!
İlham, gönle doğar rahle içimde,
Vuslat şarkısıyla **söz eder imiş**

Vicdan titre, âlem duysun sesini;
Huzurda, tesbih eder nefesini
Dünyaya ram eyleme hevesini,
Mihnetini **dert ile çeker imiş...**

Bu şehir için, bu coğrafya için dertleneceğiz!
Taşına, toprağına, havasına, **‘yüreğine dokunacağız’**
Bu bizim görevimiz... Yürekten beslenen sevdamızdır...

İzzettin DÖNMEZ

ÜSTÜNDE

Bir merhaba desen, ağzın aşınmaz;
Uzakta değiliz, yolun üstünde!
Menfaate koşma, gel sohbet edek;
Bir fincan kahveni iç çulun üstünde!

Tatlı dilin, güler yüzün göreyim!
Bir armağan getir, ben de vereyim!
Gözlerinde derin sevgi dereyim;
Ağır yükler vardır kulun üstünde!

Ben beni tanımam, sen akrabanı!
Yanlış ocaklarda yakma abanı!
Tart düşün, dedeni, ananı, babanı;
Yoksulun hakkı var, malın üstünde!

Hem gününü düşün, hem de yarını!
Dağıtta temizle, varın varını!
Yetimlere yaklaş, at (sal) efkarını;
Kuşlar cıvıdasın, çalın üstünde!

Farkı yoktur zengin ile fakirin!
Yeterki temizle, içinde kirin!
Damla suya (rutubete) dayanamaz demirin;
Bir yoksul barınsın dalın üstünde!

İzzettin dilini fazla uzatma!
Hakkın olmayanı, deneme, tatma!
Canlıları yorma, mide bulatma;
İnce detaylar var, kalın üstünde!

12.06.2021 / ELAZIĞ

KAYBETTİKLERİMİZ

Kaybettiğimiz değerli hemşehrilerimize
Allah'tan rahmet diliyoruz.
Kabirleri nur, mekanları cennet olsun.

1. 28.07.2023 PROF.DR. MUALLA ÖZTÜRK
2. 14.08.2023 ABDULLAH KONYALI
3. 21.08.2023 ZEKAİ BALOŞ
4. 27.09.2023 KAMER YILMAZ
5. 04.10.2023 TAHİR ÖZTÜRK
6. 09.11.2023 HÜSAMETTİN YAZICI
7. 17.11.2023 NECDET TURAN
8. 08.12.2023 VEYSİ AKIN KOLOĞLU
9. 08.02.2024 PROF.KERİM SUNGUROĞLU

Sokullu Mehmet Paşa Cad. Ece Sok.
No: 15/3 Dikmen/ANKARA
Tel: 0 312 4802880 • Faks: 0 312 4803808
E-posta: elvak@elvak.org.tr

www.elazigvakfi.org.tr